

EŞİ CEZAEVİNDE OLAN ROMAN KADINLARIN YAŞAM DENEYİMLERİ: KAYSERİ ÖRNEĞİ¹

LIFE EXPERIENCES OF ROMANI WOMEN WHOSE SPOUSES ARE IN PRISON: THE CASE OF KAYSERİ

Eda EFE *

Ahmet Burak KAHRAMAN **

Geliş Tarihi (Received): 28 Şubat 2025

Kabul Tarihi(Accepted): 19 Haziran 2025

ÖZ: Bu çalışma eşi cezaevinde olan Roman kadınların yaşamış olduğu zorlukları ve devlet desteği olarak tek ebeveynli ailelere sunulan Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin aile üzerindeki etkisini konu edinmektedir. Bulundukları her alanda en dezavantajlı konumda yer alan Roman kadınların eşleri cezaevine girdikten sonra yaşamış olduğu ekonomik ve sosyal problemlerin neler olduğu, kadınların bu problemlerle nasıl baş ettiği ve yaşadıkları deneyimler yoksulluk, sosyal dışlanma, kimlik ve damga kavramları üzerinden ele alınmıştır. Çalışmanın örneklemini Kayseri’de çoğunlukla Roman vatandaşların ikamet ettiği mahallede yaşayan ve eşi cezaevinde olan on dokuz Roman kadın ve “Çeribaşı” olarak seçilen kişi olmak üzere toplam 20 katılımcı oluşturmaktadır. Nitel desende tasarlanan bu çalışmada araştırmacı tarafından hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış ve verilerin analizinde fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cezaevi, Kimlik, Roman Kadın, Sosyal Dışlanma, Yoksulluk.

ABSTRACT: This study examines the difficulties experienced by Romani women whose husbands are in prison and the impact of the Social and Economic Support Service provided to single-parent families as state support on the family. The economic and social problems

¹ Bu çalışma “Eşi cezaevinde olan roman kadınların yaşadığı zorluklar ve destek mekanizması olarak sosyal ve ekonomik destek hizmet modeli; Kayseri "Cennet Mahallesi" örneği” başlıklı yüksek lisans çalışmasından üretilmiştir. Eda Efe. (2024). *Eşi cezaevinde olan roman kadınların yaşadığı zorluklar ve destek mekanizması olarak sosyal ve ekonomik destek hizmet modeli; Kayseri "Cennet Mahallesi" örneği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

* Sosyolog, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, eda_krklh_38@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7570-7575

** Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, burakkahraman@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3995-1172

OPEN ACCESS

© Copyright 2025 EFE & KAHRAMAN

experienced by Romani women, who occupy one of the most disadvantaged positions in society, after their husbands are imprisoned, and how women cope with these problems are discussed through the concepts of poverty, social exclusion, identity and stigma. The sample of the study consists of a total of 20 participants, including nineteen Romani women living in a predominantly Romani neighbourhood. In this study, which was designed with a qualitative design, a semi-structured interview form prepared by the researcher was used and a phenomenological approach was adopted in the analysis of the data.

Key Words: Identity, Poverty, Prison, Roma women, Social exclusion.

GİRİŞ

Günümüzde dünyanın dört bir yanında varlıklarını sürdürmeye çalışan Romanların ana vatanlarının Hindistan olduğu ve bölgede yaşanan savaş, kuraklık ve kıtlık nedeniyle bu insanların göç etmek zorunda kaldığı yapılan çeşitli etnolojik ve antropolojik çalışmalarda yer almaktadır. Yaşanan zorunlu göç nedeniyle ana vatanlarından ayrılmak zorunda kalan Romanlar göç güzergâhında yer alan bölgelere adeta “dibi delik bir buğday çuvalından dağılarak” yerleşmişlerdir (Alpman, 2014). Göçler neticesinde Dünya geneline dağılan yaklaşık 50 ülkeye yerleşmiş 12 milyon Roman olduğu bilinmektedir (Karaman, 2007). Farklı ülkelere dağılan Romanlar gittikleri ülkelerde farklı isimlerle ve farklı mesleklerle anılmaktadır. Arayıcı (2008), Romanların farklı ülkelerdeki adlandırmalarını “Mısır’da Eygpte, Rumcada Gyphos, İngiltere’de Gypsies, İtalya’da Zingari, Almanya’da Zigenuer, Fransa’da Tsigane, Tzigane, Bohemian ve Gitan, İspanya’da Gitanos, Romanya’da Tigani, Sırpçada Cingerije, Ermenistan’da Lom, Filistin’de Nawar veya Dom, Suriye’de Dom, Kafkaslarda Poşa veya Boşa” olarak aktarmıştır. Ülkemizde resmi olmayan kayıtlara göre 2 ile 5 Milyon arasında bulunan Romanların bir kısmının Bizans döneminde 900 yıllarında İran üzerinden ülkemize giriş yaparak yerleştiği bir bölümünün ise 1923 Lozan Antlaşması sonucunda imzalanan Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi gereği ülkeye yerleştiği bilinmektedir. Türkiye’de Rom, Dom ve Lom olmak üzere 3 farklı Roman grubu bulunmaktadır ve Türkiye’nin farklı coğrafi bölgelerinde yaşayan bu Roman gruplarının hayat tarzları, dini inançları, lehçeleri ve çalıştıkları işler birbirlerinden farklılık göstermektedir (Kolukırmık, 2008). Kendilerine has yaşam şekli, gelenek ve görenekleri, değer yargıları nedeniyle toplum içinde farklı yargı ve tutuma maruz bırakılan Romanlar geçmişten günümüze “öteki” olarak görülmüştür. Dışlanma ve etiketlenmenin etkisinde günden güne büyüyen bu “ötekilik” Roman grupların yaşamış olduğu sosyo-ekonomik sorunları adeta çığ gibi büyütmektedir. Yaşanan damgalanma ve dışlanma beraberinde işsizlik, yoksulluk, eğitimde kopuş ve suça sürüklenme gibi birçok sosyal problemleri beraberinde getirmektedir.

Odağına Roman kadınların yaşamış olduğu zorlukları alan bu çalışma eşi cezaevinde olan Roman kadınların verdiği yaşam mücadelesini içeren hayat hikâyelerinden beslenmektedir. Bu hikâyelerde Roman kadınların evlilikleri, kültürleri, yoksulluk deneyimleri, hükümlülüğün aile hayatları üzerinde meydana getirmiş olduğu değişimler ele alınmış Sosyal yardımlardan biri olan ve eşi cezaevinde olan kadınlara sunulan Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin Roman kadınlar tarafından nasıl anlamlandırıldığı araştırılmıştır. Çalışmada Roman kadınların yaşamış olduğu çoklu dezavantajlı konumu sosyal dışlanma, kimlik ve damga kavramları üzerinden ele alınmaktadır. Bu kadınların eşleri cezaevine girdikten sonra hayatlarında meydana gelen değişimler, çocuklarıyla verdikleri yaşam mücadelesi ve yaşanan derin yoksulluk öykülerinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Sosyal Dışlanma Bağlamında Roman Kimliği

1974 yılında Fransa devlet bakanı Rene Lenoir tarafından politik olarak ilk defa kullanılan sosyal dışlanma kavramı toplum dışında kalmış kişileri ve sosyal ilişkilerin azalmasıyla meydana gelen durumu ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır (Tartanoğlu, 2010). Tarih sahnesine sosyal ilişkilerin azalmasını tanımlamak için çıkan bu kavram sosyolojide şehirlerde yaşayan alt sınıfların topluma uyumuna ya da bir gruba sonradan dâhil olan toplulukların ve göçmenlerin kültürel uyumsuzluklarına dikkat çekerek kullanılmaktadır (Vrooman ve Hoff, 2013). Ülkelerin sosyal ve ekonomik imkânlarının farklılığı toplumda dışlanmaya maruz kalan kişilerin değişkenlik göstermesine neden olmaktadır. Adaletsizlik ve ayrımcı tutumun fazla olduğu toplumlarda sosyal dışlanmayla sıkça karşılaşmaktadır (Rees, 1998). Toplum içinde azınlık olarak yer alan ve dışlanmaya maruz kalan grupların yoksullar, yaşlılar, kadınlar, etnik gruplar, engelliler ve eşcinseller olduğu birçok akademik çalışma sonuçlarında yer almaktadır. Etnik gruplar içinde yer alan ve çalışmanın odağı olan Romanlar geçmişten bu yana yaşamış olduğu bölgelerde uğramış olduğu çeşitli dışlanma faktörleri nedeniyle yeryüzünün en dezavantajlı ve en yoksul sıra dışı azınlık grubu olarak bilinmektedir (Şanlıer, 2013).

Dışlanma kavramı ekonomik, mekânsal, siyasi ve kültürel dışlanma olarak 4 başlık halinde karşımıza çıkarken birbirini dolaylı ve doğrudan etkileyen bu çoklu faktörlerin Romanların hayatları üzerindeki etkisi bu grubu marjinal bir grup haline getirmiştir. Geçmişten getirilen konargöçer kültür ve alışkanlıklar nedeniyle müstakil ve bahçeli konutlarda yaşamayı tercih eden Romanların yaşamış olduğu mahallelerin genelde şehirlerin en alt sınıfına mensup olduğu, söz konusu mekânların şehirden uzak izole mekânlar olarak betimlendiği görülmektedir. Aynı

grup üyelerinin birlikte yaşadığı bu gettolar bireyleri toplumdan uzaklaştırmakta ve yaşanılan topluma olan aidiyet duygusunu yitirmesine neden olmaktadır. Yaşadıkları bölgelerde “Avrupa’nın vatansızları”, “üvey evlat”, “görünmez ötekiler” gibi söylemler ile anılan Romanların topluma yabancılaşması kaçınılmaz hale gelmektedir (Petkovic, 2010). Mekânsal dışlanmanın sonucu olarak karşımıza çıkan Roman mahallelerinin fiziki şartlarının uygunsuzluğu, sunulan hizmetlere erişememe ve yoksulluk başlıca sorunları oluşturmaktadır. Romanların birlikte yaşama durumu, hayat öykülerini, bireylerin konumunu ve kimlik oluşumunu etkisi altına almaktadır. Bireylerin kimlik gelişiminde bulunduğu habitusa olan aidiyet duygusu önemli bir etkiye sahiptir. Bireyin toplumsal kimliği statü, ırk, cinsiyet tanımları ile şekillenirken, kültürel söylemler ile de etkileşim halindedir. Bireyin yaşadığı bölge, kullanılan dil ve inanç yapısı kimlik gelişimini güçlendiren bağlar olarak bireyin adaptasyon sürecini kolaylaştırmaktadır. Kimlik gelişimi sürecinde içine doğulan ailenin kültürel yapı ve değerleri, eğitim durumu ve gelir seviyesi doğrudan etkilidir. Bu gelişim sürecinde ailelerin yaşamış olduğu istihdam sorunları ve beraberinde yaşanan derin yoksulluk, eğitimden kopuş ve marjinalleşme sosyal dışlanmanın sonucu olarak karşımıza çıkarken, damgalanmanın kimlik gelişimi üzerindeki etkisinin ne derece önemli ve etkileyici olduğunu da gözler önüne sermektedir. Yapılan çalışmalar ve araştırmalar damgalanmanın bireyin kimliğini ve benlik duygusunu doğrudan etkilediğini göstermektedir (Goffman, 2020: 28-29). Bu şartlar altında bir araya gelen bireylerin benimsediği konuşma tarzı, davranış kalıpları ve yaşam şekli bireylerin kimliklerinin dışavurumudur ve süreklilik arz etmektedir. Kimlik gelişimi hiçbir zaman tam anlamıyla tamamlanmayan bir süreç olarak var olmaktadır (Hall, 1995). Geçmişten günümüze etnik bir sınıfa betimleyen Roman kimliği olumsuz yargılarla özdeşleşmekte ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Goffman’a göre toplumsal ilişkilerde toplum tarafından bireye atfedilen bireyin itibarını zedeleyen ve bireyi değersiz kılan yargılar bireyi normal ölçütünden çıkararak damgalı olarak nitelemektedir (Goffman, 2020: 17). Bu yaklaşımla Romanların, ten rengi ve fiziksel özellikleri, renkli ve geniş giyim alışkanlıkları, tüketim biçimleri vs. gibi birçok faktör yaftalama ve damgalamanın farklı yönlerini oluşturmaktadır. Renkli geniş etekleri, karışık desenli kıyafetleri, neşeli ve bol kahkahalı halleriyle bilinen Roman kadınlar müziğe ve dansa olan tutkularıyla neşenin simgesi haline gelmiştir. Bu gruba atfedilen damgaların bir kısmı neşeyi ve eğlenceyi işaret ediyor olsa da olumsuz damgalar toplumsal ayrılmaya neden olmakta ve bu durum statü kaybını beraberinde getirmektedir. Bu duruma koyu ten rengine sahip olan Romanların kirli ve pis olarak görülmesi, Romanların yaşamış olduğu bölgelerin güvensiz olarak değerlendirilmesi örnek teşkil etmektedir. Toplum tarafından ötekileştirilen Romanların maruz kaldığı dışlanma beraberinde

yoksulluk, işsizlik ve eğitimsizlik başta olmak üzere birçok sosyal sorunu beraberinde getirmektedir. Sosyal dışlanmanın çok boyutlu etkisi hayatın her alanına uzanmakta ve Romanların yaşamış olduğu zorlu yaşam şartlarını etkilemektedir. Gündelik hayat tarzları ve yaşam şekilleri nedeniyle Romanların yaşamış olduğu dışlanmanın karanlık gölgesi eğitim ve iş hayatını doğrudan etkilemektedir. Damgalanma nedeniyle eğitim hayatında ayrımcılığa maruz kalan çocukların eğitimden uzaklaştığı, eğitimsizliğin beraberinde yoksulluğu ve istihdam problemlerini getirdiği, eğitimden uzaklaşan çocukların çocuk işçiliğine yöneldiği ve bu durumun ayrı bir sosyal sorunu ortaya çıkardığı bilinmektedir. Romanların yaşamış olduğu yoksulluk dışlanmanın bir sonucu iken yoksul olma durumu dışlanmayı tetikleyen bir faktör olarak görünmektedir.

1.2. Roman Yoksulluğu

Bulundukları bölgelerin çoğunlukla alt kültür gruplarında yaşayan Romanların toplumsal hiyerarşide daima alt sınıflarda yer aldığı bilinmektedir. Sınıfsal düzende bireylerin yerini belirleyen faktörlerin güç ve sermaye ile şekillendiği düşünüldüğünde elinde sermayesi olmayan bu kişilerin toplumsal düzende söz sahibi olma hakkı ellerinden alınmaktadır (Bordieu, 2014). Kendi özerk alanları içinde yaşayan Romanların hayat tarzları, davranış kalıpları ve sosyo-kültürel durumları birbirine benzer özellikler taşımakla birlikte bireyin kimlik kazanma sürecini de etkilemektedir. Bourdie'nun habitus kavramıyla ifade ettiği aynı sosyal alan içinde yaşayan bireylerin ortak davranış sergilemesi ve davranışları içselleştirmesi durumu bireylerin yaşamını şekillendirmektedir (Wacquant, 2013: 82-83).

Şehirlerde ayrışmanın net olarak gözlemlendiği gecekondu mahallerinin yoksul aileler tarafından tercih edilmesi bu yerlerin marjinal mekânlar olarak görülmesine neden olmaktadır. Bu mahallelerde yaşayan aile profillerinin derin yoksulluk içinde olduğu, kaynaklara erişimde sıkıntı yaşadığı, kamu hizmetlerine ulaşımında yetersiz kaldığı bilinmekte ve bu durumun toplumla bütünleşme hususunda sorun oluşturduğu anlaşılmaktadır. Yaşanan bu ayrışma bireylerde psikolojik ve sosyoekonomik birçok farklı soruna neden olmaktadır. Bu sorunların başında Romanların formel işlerde istihdam edilmemesi ve ucuz iş gücü olarak değerlendirilmesi gelmektedir. Enformel işlerde çalışan Romanların demircilik ve kalay ustalığı yaptığı, çoğu Roman bireyin müzik ile uğraştığı, sepet örme zanaatını yapan ustaların ise kendi çalışma düzenlerini kendilerinin oluşturduğu için düzenli ve mesaili çalışma düzenine uzak olduğu bilinmektedir. Geçmişten beri Romanların yapmış olduğu toplayıcılık, seyyar satıcılık, çiçekçilik ve falcılık gibi meslekler toplumsal sermaye aracılığıyla devam etmektedir. Romanların genelde günlük ya da

geçici işlerde çalıştırılması, düşük yevmiyeli işlerde istihdam edilmeleri Romanları çalışan yoksullar olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır (Akkan, Deniz ve Ertan, 2011). Yapılan çalışmalarda sigortalı ve maaşlı olarak düzenli işlerde çalışan Roman birey sayısının oldukça az olduğu ifade edilmektedir (Adaman ve Burçay, 2011). Güvencesiz ve gündelik işlerde çalışma durumu düşük hayat standardına neden olmaktadır. Yaşanan düşük hayat standardı Romanların umutlarını kaybetmelerine neden olurken yaşamdan beklentilerini en aza indirmektedir (Fundación Secretariado Gitano, 2010). Romanların yaşamları üzerine yapılan araştırmalarda bu etnik gruba sağlanan imkânların ve sosyal politikaların yaşanan derin yoksulluğun etkisini azaltmaktan öteye gidemediği, kaliteli bir hayat standardına ulaşmaktan ziyade bu grubun “hayatta kalma çabası” içinde var olmaya çalıştığı görülmektedir (Uğurlu, 2013). Eşi cezaevinde olan kadınların vermiş olduğu hayatta kalma çabası ve yaşamış olduğu kadın yoksulluğunu günümüzde bir dünya sorunu olarak değerlendirilmektedir. 1995 yılında Kopenhag’da düzenlenen Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesinde sunulan bildirmede, yoksulluğun bireyler üzerindeki etkisi ele alınmış ve yoksulluğun erkeklere oranla kadınları daha derinden etkilediği kabul edilmiştir (Güzel, 2017: 38).

Tek ebeveynli ve hane reisinin kadın olduğu aileler yoksul kesim içinde en yoksul olanlar olarak görülmektedir (Chant, 2003: 6). Yaşanan yoksulluk nedeniyle temel ihtiyaçları karşılayamama ve çocukları besleyememe korkusu yaşayan kadınların annelik içgüdüğü gereği her daim verici konumda olduğu gözlemlenmektedir. Yoksulluk üzerine yapılan çalışmalarda hanede birinin aç kalması gerekiyorsa bu kişinin “anne” olduğu görülmektedir (Topçuoğlu ve Aksan, 2014: 145). Çalışmasına izin verilmeyen kadınların aileye destek olabilmek amacıyla eşinin ya da oğlunun yanında çöp ve hurda toplamaya çıktığı, eşi cezaevinde olan kadınların ise bu işi yalnız yaptığı öğrenilmiştir. Günlük yevmiyeli işlerde çalışarak kazanç elde etmeye çalışan Roman kadınlar “ailelerinin ekonomik koruyucusu” olarak kabul görmektedir (Özkan, 2010). Ülkemizde yaşayan Roman kadınlar enformel işlerde geçici olarak istihdam edilmekte ve genellikle dilencilikle yaşamlarını idame ettirmektedirler (Marsh, 2008: 23). Konfor alanından uzakta ve zorlu şartlar altında yaşayan Roman kadınların diğer kadınlara göre daha çok yıprandığı ve sağlık problemleriyle karşı karşıya kaldığı tespit edilmiştir (Klaus ve Marsh, 2014).

1.3. Hükümlülüğün Aile Üzerindeki Etkisi

Suçun ortaya çıkmasında aile yapısı, kültürel ve sosyal değerler, madde bağımlılığına olan yakınlık gibi faktörlerin etkisi bulunmaktadır. Aile üyelerinden birinin suç işlemesi durumu diğer aile üyelerini çok boyutlu olarak etkilemektedir.

Hapsedilen bireyin yokluğu aile sistemi üzerinde büyük bir değişime neden olurken beraberinde baş edilmesi güç birçok sosyal ve ekonomik probleme de neden olmaktadır. Hükümlülük ve cezaevi sürecinde yaşanan sıkıntılar sadece suç işleyen bireyi değil aileyi de etkisi altına almakta ve Loucks (2004) bu durumu “cezaevi bir aile deneyimidir” sözü ile ifade etmektedir. Ailelerin yakalanma, tutuklanma ve hüküm giyme sürecinde yaşamış olduğu kaygı ve korku durumu ilerleyen süreçte davranış problemlerine ve psikolojik sorunlara yol açabilmektedir.

Eşi cezaevinde olan kadınların eşinin hüküm giymesiyle birlikte tek ebeveyn olarak kimlik bunalıma girdiği ve bu süreçte zorlandıkları öğrenilmiştir. Grimshaw ve King (2002) yaptığı araştırmada, eşi cezaevinde olan ebeveynlerin karşılaştığı sıkıntıları dört başlık altında toplamıştır. Bu problemler ekonomik, duygusal, eğitim ve iletişim sorunlarıdır. Tek ebeveyn olarak yaşamını çocuklarıyla sürdüren kadınların yaşadığı en büyük ortak sorunun finansal sıkıntılar olduğu tespit edilmiştir (Cairney vd., 2003). Eşin hüküm giymesiyle birlikte hanede gelirin yok olması ya da azalması ailelerin içinde bulunduğu yoksulluğu daha zorlu ve kötü hale getirmektedir. Arditti, Lambert-Shute ve Joest (2003) hükümlü aileleri ile yaptığı çalışmada hükümlülüğün meydana getirdiği tek ebeveynli aile ile yoksulluk arasında açık bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Danimarka’da hükümlü aileleriyle yapılan bir çalışmada kadınların cezaevinde bulunan eşlerinin durumunu daha düzenli ve rahat olarak gördükleri sonucuna varılmıştır. Kadınlar dışarda sürdürdükleri hayatı cezaevinde bulunmaktan daha zorlu ve kötü görmektedir. Bu düşünceye sahip olan kadınların hayatlarını “demir parmaklıkları olmayan bir hapishaneye” benzettikleri öğrenilmiştir (Christensen, 2001). Temel ihtiyaçlarını düşük bütçelerle karşılamak zorunda olan kadınların eşlerinin cezaevinde olmasının ekstra maddi bir yük oluşturduğu bilinmektedir. Cezaevi masrafları ve cezaevi ziyaretlerinin getirmiş olduğu maddi külfet, söz konusu aileler için ciddi gider masrafı oluşturmaktadır. Cezaevlerinin yaşanan bölgeye olan uzaklığı ve ulaşım masrafları nedeniyle değişen ziyaret sıklığı ailenin iletişimini sürdürme ve bağlılık duygusunu geliştirme açısından önem teşkil etmektedir (Özdemir, Göker ve Kayalar, 2015). Türkiye’de ebeveyni mahkûm olan çocuklar üzerine araştırma yapan Kahya ve Ekinci’nin (2018) çalışmasına göre ebeveynin hükümlülük durumunu arkadaşlarıyla paylaşan çocukların ön yargı ve olumsuz davranış değişikliklerine maruz kaldığı tespit edilmiştir. İşlenen suçun niteliği çocukların dışlanmaya maruz kalmasına neden olurken çocukların eğitim ve sosyal hayattan kopmasına da zemin hazırlamaktadır (Soytürk, 2013: 96). Önal Dölek (2004) yaptığı çalışmada babası cezaevine giren çocukların %16,6’sının eğitimlerini bırakmak zorunda kaldıklarını tespit etmiştir. Eğitimden kopuşu etkileyen durumlardan birinin sosyal dışlanma olduğu tespit edilse de çocukların eğitim hayatından koparak çalışmaya başlamalarındaki ana

neden yaşanan ekonomik problemdir (Ören, 2011). Çalışmanın odağı olan Roman ailelerin çocuklarının etnisite temelinde ayrımcılığa uğradığı ve bu durumunun hayatın her alanında kendisini gösterdiği bilinmektedir. Bu çocuklar genellikle eğitimini yarıda bırakarak erken yaşta çalışmak zorunda kalmakta ve günlük işlerde ebeveynleri gibi toplayıcılık ve hurda işleri ile uğraşmaktadır. Roman ailelerin yaşamış olduğu derin yoksulluk nedeniyle alamadıkları okul ihtiyaçları, üniforma, ayakkabı ve ders araç gereçleri gibi temel gereksinimler eğitimden kopuşun temel nedenlerinden biri iken ders çalışmaya uygun ortamın yetersizliği, çocukların okuldan sonra çalışması ve aileler tarafından eğitimin yeterince desteklenmemesi çocukların hayatını olumsuz yönde etkilemektedir (Diktaş, Deniz ve Balcıoğlu, 2016). Babanın cezaevine girmesiyle birlikte ailede meydana gelen boşluk anne tarafından tamamlanmaya çalışılsa da evde bulunan büyük erkek çocuğun bu rolü üstlendiği ve haneye gelir getirmek adına iş gücü piyasasına mecburi katılım sağladığı görülmektedir. Tutuklanma sürecine tanıklık eden çocukların bu süreçte kaybetme, üzüntü ve sinirlilik gibi duygularla baş etmeye çalıştığı öğrenilmiştir. Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde yaşanan bu hükümlülük sürecinin çocuğun gelişiminde etkili olduğu ebeveyni cezaevinde olan çocukların suça sürüklenme bağlamında yüksek risk grubunda yer aldığı tespit edilmiştir. Söz konusu çocukların gelişim sürecinde cezaevi süreciyle birlikte babadan uzak kalması ve sınırlı iletişim kurması çocukların babalarıyla olan ilişkilerini olumsuz olarak etkilemektedir (Akgün ve Tezel, 2017).

1.4. Destek Mekanizmalarının Etkisi

Hükümlü ailelerin yaşamış olduğu zorlukları ele alırken ailelerin gündelik hayatlarında karşılaşmış oldukları sorunları anlamak önem taşımaktadır. Hüküm giyen kişinin evden ayrılmasıyla meydana gelen boşluk ailede kimlik karmaşasına neden olurken bu durum psikososyal ve ekonomik birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Ailenin geçimini sağlayan babanın cezaevinde olması ailelerin gelirinin azalmasına yol açarken yaşanan yoksulluğu derinleştirmektedir. Kadının çalışmıyor olması başka birine muhtaç olmasına neden olurken, başka destek mekanizmalarına ve sosyal yardımlara ihtiyaç duyulmasına yol açmaktadır (Loucks, 2004).

Yaşanan psikolojik ve ekonomik zorlukların aşılmasında aile olarak bir arada kalmak hayati önem taşımaktadır. Eşleri cezaevinde olan kadınların en büyük desteğinin çocukları olduğu ve aile üyelerinin birbirine en büyük desteği sağladığı bilinmektedir. Kadınların içine doğup büyüdüğü kök ailelerinden (Falcke ve diğerleri, 2008) maddi ve manevi yeterli destek görememesi hem bireyselleşmenin getirdiği yalnızlık hem de ekonomik kaygılarla ilişkili olarak değerlendirilmiştir.

Modern toplumun getirisi olan bireyselleşme bireyleri iş birliği ve yardımlaşma ruhundan uzaklaştırarak kendi menfaatleri doğrultusunda ilişkilere yönlendirmektedir. Mahkûm yakınları üzerine yapılan çalışmalar kadınların yaşamış olduğu ekonomik problemlerin yanı sıra sosyal ve psikolojik açıdan birçok farklı sorunla da baş ettiğini göstermektedir (Loucks, 2004). Yaşanan problemlerin başında kadınların kök aileleriyle sağlıklı iletişiminin olmaması ve ailelerinden yeterince maddi ve manevi destek göremiyor olması yer almaktadır.

Eşi cezaevine girdikten sonra kadınların açlık sınırında ya da altında yaşamını sürdürdüğü bu süreçte devlet sosyal yardımlarının bireylerin yaşamlarını iyileştirmek ve insan onuruna uygun bir yaşam standardına ulaşmalarına yardımcı olma adına önem taşıdığı anlaşılmıştır. Fırat ve İlhan (2019) Romanlar üzerine yapmış olduğu çalışmada katılımcı Romanların %57'sinin sosyal yardımlarla geçimini sağladığını tespit etmiş, yaşanan ekonomik sorunların aşılmasında sosyal yardımların önemine vurgu yapmıştır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, Kayseri'de yaşayan ve eşi cezaevinde olan Roman kadınların yaşamış olduğu zorlukları ve hükümlülük süreciyle birlikte ailelerinde meydana gelen değişimleri tespit edebilmek amacıyla yapılmış yüksek lisans saha çalışmasının bir kısmını ele almaktadır. Çalışma, hayatın her alanında dışlanmaya ve ötekileştirilmeye maruz kalan Roman kadını anlamak ve bu kadınların yaşamış olduğu zorlu deneyimlerini ortaya koymak hedefi ile gerçekleştirilmiştir. Söz konusu hedefe ulaşmak amacıyla birey ve grup süreçlerine derinlemesine odaklanan ve sosyokültürel olayları çözümlemeye dayalı bilimsel yöntem olan nitel yaklaşım tercih edilmiştir. Nitel araştırma neden-sonuç ya da ispatlanmak istenen kuram ve hipotezden ziyade verileri anlamlandırma ve verilerden “tümevarımcı analiz” ile kuram oluşturmaya imkan sağladığından araştırmaya ve soruna daha uygun zemin oluşturmaktadır. Bu yöntem, genellemelerden uzak, çalıştığı küçük çalışma gruplarının sorununa ilişkin sorgulayıcı, yorumlayıcı analiziyle insana özgü bireysel özelliklerin farklı ve derin doğasına odaklanır (Guba ve Lincoln, 1994; Klenke, 2016). Alanda kişilere ulaşmakta yaşanan zorluklarla ve görüşmelerde karşılaşılan sorunlarla baş edebilmek için esnekliğe ihtiyaç duyulması, araştırmada nitel metodun seçilmesini öncül kılmıştır. Araştırmada tercih edilen metot, bir konu veya kavramla ilişkili olarak ortak deneyimleri paylaşan bireylerin ortak anlamlarını keşfetmeye yönelik fenomenolojik bir yaklaşımdır. Nitel desende tasarlanan çalışmada örnek sayısından ziyade örnekten elde edilen verinin zenginliğinin önemli olduğunu (Baltacı, 2018: 269) savunan fenomenolojik yaklaşımın araştırmanın amacına uygun olduğu düşünülmüştür. Bu yaklaşım, bireylerin yaşantılarında

karşılaştıkları belirli bir olgunun ya da kavramın derinlemesine anlamını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Creswell, 2020: 72-98). Fenomenoloji, günlük yaşamda sıkça deneyimlenen ancak anlamı tam olarak fark edilemeyen olguların anlaşılmasını sağlamaya çalışır. Fenomenoloji, bu tür olguların ayrıntılı olarak betimlenmesi ve açıklanmasına odaklanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 69). Van Manen'e (2007: 12) göre insan deneyimini anlamaya odaklanan fenomenolojik yaklaşım doğrultusunda, bireylerin yaşadıkları deneyimleri, duyguları, sorunlara yönelik bakış açılarını ve anlam dünyalarını nasıl inşaa ettiklerini kendi ifadeleriyle ortaya koymayı hedeflemektedir. Seçilen araştırma deseni bağlamında çalışmada eşî cezaevinde olan Roman kadınların yaşadığı zorluklar fenomen olarak tanımlanmış ve bireylerin fenomenle ilgili olarak sahip oldukları deneyimlere ilişkin betimleme yapılması hedeflenmiştir (Moustakas'dan aktaran Creswell, 2020: 79).

Bu çalışmada ele alınan konuya yönelik en iyi bilgilerin elde edilebileceği bir grup insanın bilinçli olarak seçildiği amaçlı örneklem kullanılmıştır (Creswell, 2015: 147). Katılımcılar belirlendikten sonra araştırmanın konusuna ilişkin derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında görüşme kayıtları, saha gözlem notları ve fotoğraflara kadar çok sayıda veri kaynağı kullanılmıştır. Nitel bir çalışmada araştırmacı, katılımcıların desteğini kazanmak için çalışmanın amacını açıklamalı ve çalışmasının doğasına aykırı davranmamalıdır (Creswell, 2015: 174). Bu doğrultuda yarı yapılandırılmış görüşme formları üzerinden gerçekleştirilen görüşme öncesinde katılımcılara araştırmanın konusu ve amacı hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Katılımcıların düşüncelerini rahatça ifade edebilmeleri için gizlilik ilkelerine uyulacağı garantisî verilmiştir.

Araştırma sırasında öncelikle ilgili alan yazın araştırması yapılarak ele alınan konuya ilişkin bilgiler derlenmiş ve bir araya getirilmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında, araştırmanın mülakat soruları ve toplanan verilerin analizi temalar halinde gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmanın yorumcu paradigma ile olan bağının bir sonucu olan araştırmacının verileri değerlendirmesi ve bakış açısıyla çalışmaya katkı sağlaması verilerin sunulmasında önem taşımaktadır. Verilerin yorumlanması sırasında katılımcıların anlam dünyasına odaklanılmış olay ve olgular olduğu gibi, gerçekliklerini bozmadan ve bağlamlarından ayırmadan sunulmuştur. Bu nedenle, katılımcıların ifadeleri özgün hallerine sadık kalınarak aktarılmıştır.

Çalışma için Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 25.04.2023 tarih ve 156 sayılı kararı ile etik kurul izni alınmıştır.

2.1. Araştırma Soruları ve Araştırma Alanı

Ana amaç doğrultusunda; araştırmaya katılan katılımcıların sosyo-demografik özellikleri (yaş, öğrenim durumu, meslek ve çalışma durumu, çocuk sayısı, medeni

durum) ile yaşadıkları zorluklar arasındaki ilişki irdelenmiş, kadınların Roman ve Çingene kavramına ilişkin anlam dünyalarını nasıl inşa ettikleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Öncelikli olarak kadınların içinde bulunduğu yoksulluk durumuyla ilişkili olarak; beslenme, barınma, eğitim ve sağlık giderlerinin karşılanma durumu araştırılmıştır. Eşin cezaevine girme durumunun ailevi ilişkilere nasıl yansıdığı ve katılımcıların karşılaşmış olduğu güçlüklerle baş etme yöntemlerinin neler olduğu sorgulanmıştır. Hükümlü ailelerinin yaşamış olduğu zorluklar ve eşi cezaevinde olan kadınların almış olduğu SED hizmetinin ailenin temel ihtiyaçlara ulaşımında ve sosyal ilişkileri üzerindeki etkisinin araştırılmasına yönelik sorulara yer verilmiştir. Araştırma alanı Kayseri şehir merkezinde 2011 yılında başlatılan kentsel dönüşümle evlerinden çıkarılarak devlet eliyle yapılmış şehir merkezinden uzak izole bir mekân olan yerelde “Cennet mahallesi” olarak bilinen çoğunlukla Roman ailelerin yaşadığı mahalledir. Söz konusu mahallede yaşayan ailelerin çoğunun Roman aileler olduğu görülmüş, bu ailelerin genelde tek ebeveynli olduğu, kadınların eşlerinin çoğunun cezaevinde olduğu ya da eski hükümlü olduğu tespit edilmiştir. Hükümlü ailelerinin deneyimleri, eşi cezaevinde olan Roman kadınların yaşamış olduğu çoklu dezavantaj durumu ve yaşamış oldukları ayrımcılık, literatüre de önemli katkı sağlayacağından ilgi çekici ve değerli bulunmuş araştırma bu doğrultuda tasarlanmıştır. Araştırmacı tarafından 19 kadın 1 erkek ile görüşme sağlanmıştır. 19 kadın görüşmeciyile görüşmeler tamamlandıktan sonra grubun kendilerini temsil etmesi amacıyla seçtiği ve grubun kanaat önderi olan çeribaşı ile görüşme sağlanmış ve yapılan görüşmede gruba ve mahalleye dair genel bilgiler elde edilmiştir. Katılımcılar takma isimler ile kodlanmış ve demografik bilgileri tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Araştırma Kapsamında Görüşülen Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı	Medeni Durum
NİHAL	29	Ortaokul	1	Evli, boşanma sürecinde
ÖZLEM	37	İlkokul	3	Evli, resmi nikahı yok
NERİMAN	25	İlkokul	1	Evli
HATİCE	37	Okuryazar değil	3	Evli
GÜLSÜM	26	İlkokul	2	Boşanmış
SENA	31	Okuryazar	4	Boşanmış
AYŞE	33	Okuryazar değil	3	Evli
ELMAS	23	İlkokul	1	Evli, resmi nikah yok
GONCA	30	Okuryazar değil	3	Evli
HİLAL	27	İlkokul	3	Evli
BERNA	31	İlkokul	3	Boşanmış
SÜMEYYE	33	Okuryazar	4	Evli
SEMA	28	Okuryazar değil	3	Boşanmış

NUR	32	Ortaokul	2	Evli
ELİF	32	Okuryazar değil	3	Evli
MERVE	38	Okuryazar değil	1	Evli
FATMA	49	Okuryazar değil	4	Evli
ZÜBEYDE	25	İlkokul	2	Evli, Resmi Nikahı Yok
GÜLNIHAL	29	Okuryazar	5	Evli

3. BULGULAR

3.1. Çingene mi / Roman mı?

Yapılan çalışmada katılımcılara kendilerini nasıl tanımladıkları sorulmuş ve mahalle halkının kendini Teber olarak adlandırdığı öğrenilmiştir. Teberler Horasan'dan gruplar halinde Türkiye'ye göç etmiş bir aşiret topluluğudur. Anadolu'da Roman grupların farklı isimlerle anıldığı ve Teber tanımlamasının da bunlardan biri olduğu yapılan araştırmalarda bilinmektedir (Arayıcı, 2008). Katılımcıların kendilerini Çingene olarak tanımlamadığı görülmüş aralarındaki farkın ise katılımcılar tarafından çingenelerin Ermeni asıllı olması ve Bulgaristan vatandaşlığına sahip olmaları gerekçe olarak gösterilmiştir. Çarıklioğlu (2017), gerçekleştirdiği araştırmada, Roman kimliğini reddeden Abdallar/Teberlerin, kendilerini Orta Asya kökenli olarak tanımladıklarını ve bu bağlamda, Hint-Pakistan kökenli Roman topluluklarından ayrıştıklarını dile getiren söylemlerle karşılaştığını belirtmiştir. Çingene adı aşağılayıcı kötü bir sıfat olarak nitelendirilirken Roman adı daha temiz daha üstün durumda olmayı çağrıştırmaktadır. Bu doğrultuda Romanların kendilerini Çingenelerden farklı tanımladıkları görülmektedir (Kolukırık, 2004)

"Bizi de Çingene sanıyorlar ama biz Çingene değiliz onlar çiçek satar, fal bakar abla bizde pek yok öyle şeyler. Üstümüz (kıyafetini gösteriyor) aynı ya bize de Çingene diyorlar ama ben Romanım, Aleviyim." (Özlem, 37 yaş).

Yapılan görüşmelerde kadınların çevreleri tarafından dış görünüşleri nedeniyle Çingene tanımı altında konumlandırıldığı ancak bu durumdan rahatsız oldukları gözlemlenmiştir. Yılmaz (2025) İzmir'de Romanlar üzerine yapmış olduğu araştırmasında benzer verilere ulaşmış ve çingeneliğin grup tarafından reddedildiği sonucuna varmıştır. Çingenelik her bölgede ve benzer bütün araştırmalarda olumsuz niteliklerle tanımlanmaktadır. Bu görüşlerle uyumlu olarak, 1971 yılında gerçekleştirilen I. Uluslararası Roman Kongresi'nde, "Çingene" ifadesine karşı çıkılmış ve bunun yerine "Roman" teriminin kullanılması yönünde resmi bir karar alınmıştır (Dotycheva, 2015: 12). Hz. Hüseyin'in soyundan geldiğini ve Alevi olduklarını belirten mahalle sakinlerinin dini ritüellere önem verdiği, dini sembelleri evlerindeki özel alanlarında sıklıkla sergiledikleri görülmüştür.

"Ben Romanım Aleviyim. Dua mı ederim namazımı kılarım. Bizi öyle bilmezler ama bizde Müslümanız yani." (Sena, 32 yaş).

Bu söylemde, dini kimlik Kayseri’de yaşayan Roman topluluğu için hem toplumsal entegrasyonun hem de sembolik sınır çiziminin aracı olarak işlev görmektedir. Müslüman kimliği, sadece kültürel aidiyetin değil, aynı zamanda çoğunluk toplumla bütünleşmenin meşru bir zemini haline gelmiştir.

Resim 1: Dini simgelerin asılı olduğu oturma odası duvarı, (Kişisel Arşiv, 2024).

“Biz Aleviyiz. Bizim cemimiz vardı dede gelirdi o derdi ki namazını da kıl ehlibeytini de bil. Hz. Peygamber efendimiz ne dedi iki şey bırakıyorum dedi biri Kuran Kerim biri Ehli beyt. Ehli beyt ne? İmam Hasan imam Hüseyin imam Cafer.... Ali hem damadı hem ehli beyt. Biz Ali’nin yolundayız. Namazımızı kılarız, orucumuzu tutarız. Ben şimdi aleviyim diye orucumu tutmayacak mıyım cumaya gitmeyecek miyim mecbur gidecem. Hz. Ali efendimiz camide bıçaklandı oda giderdi cumaya camiye bizde gideriz. Şimdi diyorlar ki Alevi namaza gitmez sen gitmiyorsan gitme o beni ilgilendirmez Alevi namaz kılar.” (Çeribaşı).

Yapılan görüşmelerde ailelerin çoğunun Alevi olduğu ibadetlerini çekinmeden yaptığı ve kendilerini rahatlıkla ifade edebildikleri görülmüştür. Namaz ve oruç ibadetlerini yaptığını belirten katılımcılar Alevi olduğu için çevrelerindeki insanlar tarafından yadırgandığından bahsetmektedir.

3.2. Sosyal Dışlanma “Biz Sizin Gibi Değiliz”

Avrupa’da Roman topluluklarının tarihsel süreçte, toplumun en alt basamaklarında yer aldığı, hem biyolojik hem de kültürel olarak hiyerarşik bir biçimde aşağı konumlandırılmasıyla meşrulaştırıldığına dikkat çekilmektedir Bredley (2002). Şanlıer’e (2013) göre, Romanlar, tarihsel süreç boyunca maruz kaldıkları çeşitli insan hakları ihlalleri açısından, dünya genelinde en dezavantajlı, en yoksul ve sıra dışı azınlık gruplarından biri olarak kabul edilmektedir. Dışlanmaya ve ötekileştirilmeye maruz kalan Romanların hayatın her alanında dışlandığı ve hor görüldüğü bu durumu birçok alanda deneyimledikleri görülmüştür.

“Biz sizin gibi değiliz ki şuraya bak herkes perişan. Herkes bir yerden gelme düzgün iş yok güç yok para desen zaten yok... Ben kendimi bildim bileli buralıyım Romanım aleviyiz aşiretiz biz. Çarşıya git herkes bi tuhaf bakıyor tedirgin oluyorlar biliyor musun bizi görünce çantalarını ön tarafa çekiyorlar. Romanız ya hani tehlikeliyiz her şeyi yaparız gibi.” (Özlem, 37 yaş).

Kronik yoksulluk riski taşıyan gruplar arasında etnik köken temelinde değerlendirildiğinde, Roman/Çingene topluluklarının ayrımcılık, toplumsal dışlanma ve kırılancılık gibi sorunlara en yoğun şekilde maruz kaldığı; dolayısıyla kronik yoksulluğu en derin ve sürekli biçimde deneyimleyen kesimlerden biri olduğu görülmektedir (Temiz, 2008: 79-85). Roman kadınların toplumsal yaşamda ten renkleri ve giyim şekilleri nedeniyle karşılaştıkları zorluklar yalnızca ayrımcılık ve dışlanma ile sınırlı değildir. Bu kadınlar, ayrımcılığın ötesinde, yoğun biçimde ırkçılığa da maruz kalmakta; bu durum, yaşadıkları toplumsal eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir.

“Ben Adanalıyım aslen ama doğma büyüme buradayım... Bizi hor görüyorlar pek istemezler bizi hissediyorsun doğal olarak karşındakini insan anlıyor yani bakışlardan.” (Gülsüm, 26 yaş).

Katılımcıların dışlanma ve ayrımcılık deneyimleri incelendiğinde, bireylerin toplum tarafından ırk ve etnik köken temelli bir damgalamaya maruz bırakıldığı; bu damgalamanın ise çoğunlukla tepkisizlik şeklinde bir davranışla karşılık bulduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun, Roman bireylerin yaşadıkları topluma yönelik aidiyet duygularını büyük ölçüde zayıflattığı düşünülmektedir. Yapılan benzer araştırmalarda, bireylerin Romanlarla yakın ilişki kurmaktan kaçındıkları, tavır ve davranışlarıyla bunu hissettirdikleri ancak Roman bireylerin varlığından rahatsızlık duymadıklarını ortaya koymaktadır (Taylan, Barış ve Genç, 2015: 42).

3.3. Mekân “Cennet Mahallesi”

1960 yılından önce Kayseri iline gelip kendi yaptıkları gecekonduya yerleşen bu ailelerin şehir merkezinde 2011 yılında başlayan kentsel dönüşümle kent merkezinden uzak izole bir alana yapılan belediye konutlarına yerleştirildikleri

Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
 Haziran 2025 Cilt 6 Sayı 1 (19-54)
 DOI: 10.59250/raedergisi.1648734

bilgisi alınmıştır. Merkezden uzağa inşa edilen mahalleler yapısı ve işlevi gereği bireyleri, hane halkını ve toplumu şekillendirmektedir. Söz konusu konutlara taşınmadan önce müstakil gecekondularda yaşayan ailelerin fiziki şartlarının daha kötü olduğu, ailenin temel gereksinimleri karşılayacak özellikte olmadığı öğrenilmiştir. Banyo ve tuvaletin evin içinde bulunmadığı, çatısı aktığı için naylon örtülerle yalıtımın sağlanmaya çalışıldığı müstakil konutlardan bu evlere taşınmanın gündelik hayatı da etkilediği tespit edilmiştir.

Resim 2: Mahalle görünümü, (Kişisel Arşiv, 2024).

“Bu mahalle oldu olalı ben buradayım. Önceden Kümbette oturuyordum brandalı yerlerde af edersin fareli yerlerde yaşıyorduk biz. Buraya gelince hayat gördük biz. Belediye ekmek veriyor hem bedava çok şükür.” (Merve, 38 yaş).

“Bizim önceden yaşadığımız yer nereydi Yıldırım Beyazıt gecekondu. Isınmaz soğuk olur çevresi kötü. Kendimiz yaptık o evleri zaten tuvalet falan yoktu dışardaydı. Banyo yoktu ocak yakardım çocukları leğende yıkardım bizde öyle yıkanırđık zor olurdu. Buraya geldik çok şükür ben lükse bak dedim lüks bu hayat önceyi bilersen.” (K7, 33 yaş).

Mahallede yaşayan ailelerin çoğu ekonomik yoksulluk yaşamakta ve düzenli geliri bulunmamaktadır. Aileler geçimini genellikle çöp toplayıcılığı ve hurdacılık yaparak sağlamaktadır. Damgalamanın mekânı olan Roman mahalleleri üzerine

yapılan çalışmalarda bu mahallelere karşı olumsuz ve yaftalayıcı söylemlerin kamu görevlileri ve medya araçları üzerinden üretildiğine dair sonuçlar yer almaktadır (Akkan vd., 2011: 34). Bu bulguya örnek olarak araştırma sahasının neden Cennet Mahallesi olarak adlandırıldığı yapılan görüşmede öğrenilmiştir.

“Biz bu mahalle yapıldı yapıldı burada yaşıyoruz ilk gelenlerdeniz. Buraya Cennet Mahallesi deniyor neden biliyor musun? Buraya bu ismi polisler verdi hem kavga var hem düğün var nasıl yer böyle dediler aynı dizi vardı ya hani Cennet Mahallesi orda ki gibi dediler burasının adı böyle kaldı... Bi olay olup polis ambulans geldi mi ne oldu Cennet Mahallesi ne var yine diyorlar.” (K1, 29 yaş).

Bir yerleşim alanının “Çingene/Roman mahallesi” şeklinde etiketlenmesi, o bölgede yaşayan bireylerin sosyal ve ekonomik yaşamdan dışlanmasına yol açmaktadır. Mahallede yaşamaktan memnun olan ailelerin yanında mahalleden taşınmak isteyen ancak maddi yetersizlikler nedeniyle burada yaşamak zorunda olan çok sayıda aile bulunmaktadır. Bu aileleri rahatsız eden olay mahallede yaşayan kişilerin uyuşturucu madde kullanımı ve satışındaki artış olmuştur. Yaygın uyuşturucu madde kullanımı mahalle içinde yaşanan suç işleme ve suça bulaşma riskini artırmakta ve güvenlik tehdidi haline gelmektedir. Araştırmaya katılan kadınların eşlerinin 12’sinin uyuşturucu madde kullanımı ve suçundan cezaevinde olduğu öğrenilmiştir. Bu sayı mahalle geneline uygulandığında uyuşturucu madde ile bağlantılı olan kişi sayısının %60 oranına ulaştığı gözler önüne serilmektedir.

3.4. Aile İlişkileri ve Şiddet

Katılımcıların evlilik profillerine bakıldığında katılımcıların büyüdüğü evlerde yaşanan yoksulluğun, aile içi şiddetin, gelenek ve kültürel yapının evlilikleri doğrudan etkilediği görülmüştür. Yapılan evliliklerin genelde aynı mahallede yaşayan tanıdık kişilerle ya da akraba ile olduğu anlaşılmıştır. 11 kişinin görücü usulü, 3 kişinin severek, 5 kişinin ise kaçarak evlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Görüşmelerde kadınların çocuk gelin olarak evlendiği, yaşı küçük olduğu için evliliklerinin başında resmi nikâhlarının yapılmadığı, genelde ilk çocuk doğduktan sonra resmi nikâhlarının gerçekleştirildiği görülmüştür. Evlilik hikâyelerinde ortak nokta kök ailede yaşanan derin yoksulluk ve şiddet öyküleridir. Kök ailesinde şiddet gördüğü için evlenmeyi tercih eden kadınların benzer olayları kendi ailesinde yaşamaya devam etmesi kader motifinin değişmediğini göstermektedir. Katılımcılar en çok annesinden şiddet gördüğünü aktarmış, bu durum kadının eşine olan feryadının çocukta çığlığa dönüşmesi olarak yorumlanmıştır.

“Annem çok gezmeyi severdi, gezer gelirdi ev işi yapılmamış beni döverdi. Bir bahane olsun yeter ki abla çok dayak yedim. Şimdi anneme diyorum kabul etmiyor o zamanları ama bende helal etmiyorum hakkımı bak Allah yukarda...”

Dayak, yoksulluk nölacak 7. Sınıfa kadar okudum sonra da çıktım hemen evlendim, evliliği kaçış olarak gördüm açıkçası öyle işte.” (Gülnehal, 29 yaş).
“Annemden çok şiddet gördüm ben abla her şeyi bahane eder beni döverdi. Babamdan bir şey görmedim bak Allah yukarda... Annem arkadaşlarıyla bir şey olur döverdi çok şiddet yaşadım ya aman... Evliliği kurtuluş gördüm evlendim iyi olur diye öyle de olmadı işte.” (Özlem, 29 yaş).

Annesi ve/veya babasından şiddet görerek büyüyen kadınlar erken yaşta evliliği şiddetten kaçış yolu olarak görmektedir. Yapılan evliliklerde bu kadınların bu seferde eşleri tarafından şiddet görmeye devam ettiği ve kader örüntüsünün değişmediği görülmektedir. Yaşanan ekonomik yoksulluk nedeniyle yetersizlik hissine kapılan aile reisinin eşini ve aile üyelerini sosyal ve ekonomik şiddete maruz bıraktığı görülmektedir. Uyuşturucu madde kullanımının aile içi şiddeti doğrudan etkisi altına aldığı ve yaşanan şiddetin dozunun artırdığı tespit edilmiştir.

“Kavgasız gün geçmez mi abla geçmez oldu inan. Her gün dayak her gün. Hamileyken bile dayak yedim o günleri hiç unutmuyorum hakkımı da helal etmiyorum.” (Zübeyde, 25 yaş).

“Evlendiğimden beri eşimden şiddet görürüm zaten ama maddeye başladıktan sonra çok arttı, madde alsa döver alamasa döver bahane olsun yeter ki.” (Hilal, 27 yaş).

Küçük yaşta annesi ve babası tarafından aile içi şiddete maruz kalarak büyütülen kadınların evlendikten sonra eşlerinden de benzer davranışları görmesi aile içi iletişimde bu davranışları normal olarak kabul etmesine yol açmaktadır.

“Abla eşim çok kıskançtı beni dışarı çıkarmazdı. Ben para getiriyorum sen ne yapacaksın derdi hep. Bende 4 duvarın içinde çocuklarla uğraşırdım anneme bile gitmezdim izin vermezdi.” (K7, 33 yaş).

Ataerki aile yapısı gereği erkeğin onayına ihtiyacı olan kadının kök ailesiyle olan ilişkisi dahi değiştirilmekte ve sosyal bir sınırlamayla karşı karşıya bırakılmaktadır. Fiziksel şiddete maruz kalan kadınların zamanla eşlerine olan sevgi ve saygıyı kaybettiği, kendi benliklerini de değersizleştirdiği görülmektedir.

3.5. Çalışma Durumu

Kadınların eşleri cezaevine girdikten sonra artan ekonomik yoksulluk durumları kadınların çalışma hayatına girmesine zemin hazırlamıştır. Çalışmaya katılan kadınların daha önce düzenli iş tecrübesinin olmadığı bunun nedeninin ise ataerki toplumun kadına yüklediği cinsiyetçi rollerin etkisi olduğu anlaşılmıştır. Günümüzde Türkiye’de yaşayan Roman gruplarının, emek piyasası ve kamu kurumları başta olmak üzere pek çok önemli ekonomik alandan sistematik biçimde dışlandığı ifade edilebilmektedir (Koptekin, 2017: 85-87). Görüşmeler sırasında, mahallede yaşayan kadınların bir bölümünün çöp toplayıcılığı yaptığı, diğer bir bölümünün ise geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin ev içi emekle ilişkilendirdiği

temizlik işlerinde yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Eşin cezaevine girmesiyle birlikte kadınların çalışma durumunun değiştiği görülmüştür. Katılımcılardan 9'unun herhangi bir mesleği bulunmamaktadır ve ev hanımıdır, 6 kişi gündelik temizlik işlerinde, 4 kişi ise kâğıt ve hurda toplayıcılığında çalışmaktadır. Yaşadığı yoksulluğu katılımcı gözyaşları içinde aktarmıştır.

"Bizim erkekler öyle salmazdı çalışmadım. Eşim cezaevine girdikten sonra arada temizlik işine gittim. Arada bir ev işlerine gidiyorum abla sürekli gitmiyorum. Çocuklara bazen beslenme koyarım bazen koymam napıyım, inan aşırı derecede perişanım." (Nur, 36 yaş).

Katılımcılar, günümüzde düzenli ve sigortalı bir işe girmenin oldukça güç olduğunu belirtmekte; işe alınsalar dahi çalışma ortamlarında ayrımcı ve dışlayıcı tutumlarla karşı karşıya kaldıklarını dile getirmektedirler. Roman bireylerin, genellikle "güzel, temiz ve itibarlı" olarak tanımlanan işlerde tercih edilmediği; bunun yerine toplum tarafından "pis ve değersiz" görülen işlere uygun görüldükleri belirtilmektedir. Dış görünüşü nedeniyle ötekileştirildiğini düşünen katılımcı kendisini şöyle ifade etmiştir.

"Mesela tarla işi olur, temizlik işi olur öyle işlere giderim. Böyle işlere almazlar bizi yani kılık kıyafetimize baktıkları için. Böyle görüyorlar ya bizi yadırgıyorlar almıyorlar (gülüyor). Bizim buradaki kadınların çoğu temizliğe gider zaten. Çağırılsa giderim yoksa gitmem." (Hilal, 28 yaş).

Kadınlar, hem annelik ve hem de eşlik rollerini sürdürmeye hem de çalışma hayatında yer almaya çalışırken, ev içi sorumlulukların ağırlığı altında ciddi bir yük taşımaktadırlar.

3.6. Eğitim Durumu

Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında okuma-yazma bilmeyen, okur-yazar, ilkokul ve ortaokul mezunu olduğu görülmüş, eğitimin önündeki en büyük engelin yoksulluk olduğu tespit edilmiştir. Ailelerin yaşadığı ekonomik yoksunluk, çocukların eğitime erişimini doğrudan olumsuz etkilemektedir. Temel okul ihtiyaçları olan kıyafet, çanta ve eğitim materyallerinin karşılanamaması, yeterli ve dengeli beslenememe durumu Roman çocukların eğitim sürecinde karşılaştıkları yapısal ve sosyal sorunlardır (Kolukırık, 2004).

"Benim babam kâğıt mendil satarıdı onun da durumu yoktu, birini alsak birini alamazdık, çok zorluk gördük, ailemden çok şiddet gördüm. Bir sürü kardeş vardı napalım ben de bıraktım okumadım mecbur." (Gülnehal, 29 yaş).

Ekonomik durumu kötü olan ailelerin çocuklarını okula göndermesi okul ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğu ve zorunluluğu getirdiğinden bu ailelerin çocuklarını okula göndermeyerek bu gider kaleminden kurtulduğu düşünülmektedir.

“Ben fazla okul okuyamadım eğitim alamadım 1’e kadar gittim ama. Üniformalarımı –mavi bi önlük vardı beyaz yakalı hani- hep komşular alırdı. Başkalarının kıyafetlerini biz giyerdik öyle diğer kardeşlerim de öyleydi mesela getirirlerdi giyerdik çok aç uyudum durum yoktu okumadık. Bizim ailede hiç okuyan yok okutmuyor aile bizde öyle. Ben hep annemde buluyorum hatayı onların yüzünden bu hale geldik. Diğer kardeşlerim de öyle okutmadılar.” (Sena, 32 yaş).

Çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çeken kadınlar, annelik içgüdüleriyle derin bir sorumluluk hissederken, yoksulluğun kadınlaşması olgusu bu mahalledeki kadınlar açısından en ciddi toplumsal sorunlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Romanların eğitime erişimde yaşadıkları güçlüklerin ve eğitimden kopma eğilimlerinin, genel yaşam koşullarıyla ve içinde bulundukları yoksullukla doğrudan bağlantılı olduğu gözlemlenmektedir (Taylan vd, 2015: 46).

3.7. Aile İlişkilerinde Kırılma: Mahkûm Eşi Kadınların Deneyimleri

Bireyler, yaşamlarında karşılaştıkları güçlüklerle başa çıkma sürecinde çoğunlukla yakın çevrelerinden, özellikle aile üyeleri, eş ve arkadaşlardan sosyal destek almaya yönelmektedir. Aileden beklenen desteğin sağlanamaması, bireyin psikososyal gelişimini olumsuz etkileyebilmekte ve stres düzeyinin yükselmesine neden olabilmektedir (Deveci, 2011). Eşi cezaevine girdikten sonra çevresinden destek göremeyen kadınların yaşamış olduğu ortak problem ailesi tarafından yük görülmeğidir. Katılımcıların 17’si çocuğuyla birlikte ayrı bir evde yaşarken 2 kişi çocuklarıyla birlikte ailesinin yanında yaşamaktadır. Temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda zorlanan kadınların çevreleri tarafından yalnız bırakılma nedeni muhtaç olma durumudur. Yoksulluk içinde olan kadınların çevrelerinden para isteme ihtimalinin olması bu kadınları yalnızlaştırmaktadır. Mahkûm aileleriyle benzer çalışma gerçekleştiren Lowenstein (1984) katılımcı kadınların eşlerinin cezaevine girmesinin ardından yoğun üzüntü, yalnızlık, uyku problemleri ve stres yaşadıklarını belirtmiştir (Kolay Çepni, 2016: 180). Ailesinin dahi kendinden uzaklaştığını aktaran katılımcının ifadeleri bu durumu yansıtmaktadır.

“Kocam cezaevine girince her şey değişti. Eşimin annesi babası hiç düşünmüyor çocuklarım aç yatar aramazlar ondan kavgalıyım zaten ben onlarla ... Kendi annem babam bile aramaz hiç kimse aramaz kimse eve gelmez yoklamaz. Ben düşünce gelen yok önceden gelirlerdi ama şimdi gelmezler o zaman ne olacak paraya ihtiyacım yoktu ama şimdi var. İnanır mısın ben kimseyle görüşmüyorum şimdi annem babamla bile telefonlarını bile açmıyorum.” (Nur, 32 yaş).

Canatan, Bilge ve Çapar (2019) tarafından tek ebeveyn olan 233 anneyle yürütülen araştırmada, katılımcıların önemli bir kısmının akrabalarından maddi

destek almadıkları belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre, görüşme yapılan kadınların ailelerinden destek beklēmelerine rağmen bu beklentilerinin karşılanmadığı anlaşılmıştır. Bizim çalışmamıza katılan ve çocukları nedeniyle ailesi tarafından dışlanan katılımcı hem kök ailesinde hem de eşinin ailesi tarafından yalnız bırakıldığını gözyaşları içinde ifade etmiştir.

“Annemle aynı evde olmuyor, istemiyor kalabalık oluyor diye. Benim çocuklarımdan rahatsız oluyorlar. Aynı evde olsak ben çalışırım bana daha destek olur onlarla yaşamam ama istemiyorlar... Ben arada temizliğe gidince çocuklara annem bakıyor anneme yakın oturuyorum zaten. Benim çocuklarımı hep dışladı kayınvalidemler, görüncemi tutarlar beni istemezler nedense benden mi ne anlamıyorum ama beni istemiyorlar(ağlıyor).” (Zübeyde, 25 yaş).

Birlikte yaşama durumunu erken yaşta evlilik yaparak evden ayrılma durumu, aile ilişkilerinin kuvvetli olmaması ve cezaevine giren kişinin çocuklarına bakmak istememe durumu doğrudan etkilemektedir. Ailelerde yaşanan ekonomik yoksunluk nedeniyle aile üyesi sayısının artması geçimi sağlayan kişi için külfet oluşturduğundan birlikte yaşam tercih edilmemektedir. Sosyal yardım alma şartlarından biri olan “aynı ikamette bulunan sadece 1 kişi yararlanabilir” kriterinden kaynaklı ekonomik yoksunluk çeken iki ailenin ayrı ayrı yardımlardan faydalanabilmek adına aynı ikamette birleşmediği sonucuna varılmıştır.

Eşi cezaevine giren kadınların tutuklanma ve hükümlülüğe yabancı olmadıkları kendi kök ailesinde de benzer suç işleme davranışlarının olduğu, kadınların kardeşleri ya da babalarının da cezaevi geçmişlerinin olduğu tespit edilmiştir. Eşleri cezaevine giren kadınların bu sürecin ilk aşamasında cezaevine yabancı olmasalar dahi şok yaşadığı sonrasında ise geçim ve çocuk büyütme konusunda ciddi kaygılarla karşı karşıya kaldığı görülmüştür. Kadınların eşlerinin hüküm giymesi ile birlikte kök ailelerinden ve eşlerinin ailesinden yeterli maddi ve manevi desteği göremedikleri anlaşılmış, kadınların yaşamış olduğu kriz sürecini çocuklarıyla birlikte atlattıkları tespit edilmiştir.

3.8. Mahkûm Eşi Olmak “Yüküm çok ağır”

Parçalanmış aile olarak ele alınan mahkûm aileleri üzerine yaptığı çalışmada Schneller’in (1975), cezaevinde bulunan erkek bireylerin yanı sıra, en fazla etkilenen ve adeta cezalandırılanların, geride kalan eşler ile çocuklar olduğu vurgulanmaktadır. . Eşi cezaevine girdikten sonra hem anne hem baba rolünü üstlenen kadınların çoklu rol altında ezildiği ve bu süreci zorlukla geçirdikleri görülmüştür. Eşleri cezaevinde olan kadınların yaşam koşullarını araştıran Kolay Çepni (2016) erkeklerin cezaevine girmesiyle dışarda kalan kadın ve çocuğun hayatının ekonomik açıdan çok zorlaştığını ortaya koymuştur.

“Yüküm çok ağır çok bazen var ya ölüm kurtuluş. Kocam maddeye bulaştı cezaevine girdi biz alt üst olduk. Kendimi çok yorgun hissediyorum, kimse beni düşünmüyor kimse beni anlamıyor, çok yalnızım. Hem anne hem baba olmak o kadar zor ki yetişemiyorum. Mendile gidiyorum para kazanmak için sosyalden yardım alıyorum yetmiyor bir kadın olarak başka ne yapabilirim. Adam girdi içeri de ona göre ne var ben mücadele ediyorum burada her şeyle. Çocukların hepsi bir yerde perişan topluyorum dağılıyor topluyorum dağılıyor olmuyor yapamıyorum.” (Fatma, 49 yaş).

“Her şeyden yoksunsunuz, çocuklarınız babasından yoksun sen eşinden yoksun hem kadın oluyorsun hem erkek oluyorsun. Erkeğin yapacağı işi de sen yapıyorsun her türlü iş sana kalıyor erkeğe ihtiyaç oluyor ama sen yapmak zorundasın.” (K1, 29 yaş).

Katılımcılara “Eşin cezaevine girdikten sonra kadın olarak en zorlandığınız şey nedir?” diye sorulmuş çoğu katılımcı çocuğu tek başına yetiştirme ve çocuğun ihtiyaçlarını karşılayabilme konularında yetersiz kaldığını ve hem ekonomik hem de psikolojik olarak sorunlar yaşadığını aktarmıştır. Muşonoviç (2018) eşleri cezaevinde bulunan kadınların yaşadıkları sorunlar üzerine yapmış olduğu saha çalışmasında Kadınların %87,9’unun eşleri cezaevine girdikten sonra temel ihtiyaçlarını karşılamada sorun yaşadığını tespit etmiştir. Görüşmelerde kadınların çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilmek için elinden gelenin fazlasını yapmaya çalıştığı, kadınların kendi ihtiyaçlarını ertelediği ya da var olanla yetinmeye çalıştığı görülmektedir.

“Ben kendime bir şey almam bak kıyafetimden belli, hep çocuğa alırım. Okuldan bir şeyler isterler onları almaya çalışırım olduğu kadar. Yeri gelir kendi ekmeğimden keserim ona okul malzemesi alırım okutmaya çalışıyorum benim gibi olmasın benim gibi yıpranmasın diye.” (Merve, 38 yaş).

Çocuklarının ihtiyaçlarına yetemediği için kadınların yetersizlik içinde oldukları görülmüştür. Hasta çocuğuna ilaç alamayan annenin çaresizliği, çocuğu tarafından anneliği sorgulanan katılımcının gözyaşları, eşi cezaevinde olan kadınların yalnızlığını ve verdiği yaşam mücadelesini önümüze sermektedir.

“Çocuklar aç diye akşam eltimden 100 Lira para istedim. Çocuklar olmasa ben aramam ben nerde buldum orda yerim ama çocukların açım deyince öyle olmuyor. Hem anne hem baba olmak o kadar zor ki. Akşam sabaha kadar ağladım çocuklar hasta gece götüremedim hastaneye sabah kalktım götürdüm... Sabah komşudan 50 Milyon (hala eski para birimini kullanıyor 50 TL) lira yol parası aldım da gittim çocuk ateş içinde ilaçlarını bile alamadım.” (Nur, 32 yaş).

Eşi cezaevinde olan kadınların yaşamış olduğu ekonomik yoksulluğun cezaevi giderleriyle birlikte daha çok arttığı ve cezaevinde olan kişiyle iletişim sağlama, görüş masraflarının ekstra maddi külfet oluşturduğu anlaşılmıştır. Kolay

Çepni (2016: 183), gerçekleştirdiği çalışmada, eşleri cezaevinde bulunan kadınların mevcut ekonomik zorluklarının, cezaeviyle ilgili ek harcamaların da yüklenmesiyle daha da ağırlaştığını vurgulamıştır. Düzenli gelire sahip olmayan katılımcıların almış olduğu sosyal yardımlar ve gündelik işlerinden elde ettikleri kazançlarından tasarruf ederek görüşe gidebildikleri ve eşlerine bazı zamanlarda para yatırabildikleri öğrenilmiştir. Kadınların eşlerinin cezaevi ziyaretlerine gitme durumunu etkileyen en önemli faktör cezaevinin nerede olduğu hususudur. Aynı şehirde bulunan cezaevinde olan ailelerin görüş sıklığı fazla iken uzak şehirlerde bulunan cezaevlerine görüş ziyareti nadiren yapılmakta ya da hiç yapılmamaktadır. Bu durumu etkileyen ana etken ekonomik yoksulluktur.

“Eşim Boğazlıyan cezaevinde valla geçen sene gittim. Daha doğrusu yol parası ablam yol parası 50 lira... 200 Milyon (200 TL) ediyor 4 kişi gitsek o yüzden gidemiyoruz.” (Hilal, 27 yaş).

“Abla bakanım çekenim yok, eşime de öfkeliyim onun yüzünden bu duruma düştük elimde olursa 200 Lira gönderirim onun da bakanı yok ona da zor yine dayanamam. Elde para yok zaten görüşe gitmem yol parası çok çocuklarla olunca bir de hayatta gidemem. Kız babasını yıllardır görmez hiç gitmedi.” (Nur, 32 yaş).

Babası cezaevinde olan çocukların uzun yıllar babasıyla görüşmediği, bazı çocukların babasını görmeden büyüdüğü ve yaşanan ebeveyn yokluğunun çocukların iç dünyalarında büyük bir boşluğa sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır. Çocukların ebeveynine duyduğu özlem, hasret ve sevginin yanında öfke ve nefret duygularını da içinde barındırdığı görülmektedir. Baba figürünün ortadan kaybolması nedeniyle yaşanan boşluk hissinin evde bulunan erkek çocuk tarafından doldurulmaya çalışıldığı bu çocukların eğitimlerini yarıda bırakarak evin geçimini üstlendiği, evin reisi sorumluluğunu alarak erken yaşta çalışmaya başladığı tespit edilmiştir. Babası cezaevinde olan çocukların okula devam edememe nedenlerinden biri çalışmak zorunda kalmalarıdır (Akkan vd., 2011).

“Benim oğlan da babası cezaevine girince iyice soğudu okuldan arkadaşlarına uydu bıraktı. Çöpe çıkıyor el arabasıyla ne kazanırsa 100-120 lira elimize para oluyor... Kız kardeşlerine oğlum baba oldu daha 15 yaşında ama yükü ağır.” (Özlem, 37 yaş).

Evde bulunan en büyük erkek çocuğun babadan miras gibi kalan toplayıcılık işini devraldığı görülmektedir. Mahalleden mahalleye dolaşarak çöplerden toplanan kâğıt ve hurdaların içine toplandığı büyük çuval beden gücüyle çekilerek doldurulmakta ve gün sonunda çeribaşına ait olan toplama merkezine kilosu 30-50 TL karşılığında satılmaktadır. Geçim sıkıntısının ağırlığının taşındığı büyük çuvalar altında ezilen küçük bedenler hükümlülüğün beraberinde getirmiş olduğu küresel bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Erbay (2007: 18) yoksulluk, çocuk

işçiliği ve eğitim bağlantısı üzerine yapmış olduğu çalışmada “eve girecek gelirin, çocuğun eğitimi bir birey olmasından çok daha önemli olması” ifadesi ile özetlemektedir.

“Oğlan okula gitmek istemiyor anne ben çalışıp para kazanacağım diyor. Sabah okula gidecek evde bir şey yok okur mu bu çocuk? . Büyük oğlan motor aldı borç buldu kâğıda gidecem dedi el arabası itmeyle olmuyor dedi. Eve para getirmeye çalışıyor.” (K1, 29 yaş).

Verilen ifadelerle bakıldığında çocukların babalarının yokluğundan kaynaklı duygusal değişim yaşadığı, ailenin parçalanması nedeniyle hissedilen üzüntü ve babaya olan özlemin çocukların davranışlarını doğrudan etkilediği görülmüştür.

“Psikoloğu bozuldu çocuğun sürekli karnı ağrıyor gitmediğimiz doktor kalmadı bir şey yok diyorlar psikolojik dedi en son ilaç verdi onu içiyor... Hiç belli etmiyor ama babasının durumunu kafaya takıyor bazen ağlıyor gözlerinden bilirim.” (Sema, 28 yaş).

“Eşim cezaevine girince kızın saçını mantar oldu baya sorun yaşadık saçını kesikti uzun süre. 1,5 sene şapka taktı kafaya. Şapkayla yattı onunla kalktı hiç çıkarmadı. Psikoloğu bozuldu bunun da şimdi yeni yeni düzeldi.” (Elif, 32 yaş).

Giray Sözen ve Akdaş Mitrani (2017), yapmış olduğu benzer çalışmada çocukların yaşamış olduğu travmanın etkisinin yıllarca sürdüğünü çocukların yeni hayatlarına alışma ve adaptasyon sürecinde birçok duygusal ve sosyal sorunlarla baş ettiğini gözler önüne sermektedir. Bu çalışmanın sonucunda ise baba figürünün kaybının çocuklarda otorite boşluğuna neden olduğu ve bu durumun anneye karşı olan hırçın davranışlar ve öfke patlaması olarak yansıdığı görülmüştür. Anneye karşı hissedilen öfkenin yanında anneyi de kaybetme ve yalnız kalma korkusu çocukları endişelendiren en büyük problemdir.

3.9. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin Aileler Üzerindeki Etkisi

Eşi cezaevine giren kadınlar yaşadıkları zorlu süreçte yalnız bırakılmakta ve çevrelerinden bekledikleri maddi ve manevi desteği görememektedir. Kadınların vermiş olduğu zorlu hayat mücadelesinde en büyük destekçilerinin çocukları olduğu görülmüş, kadınların çocuklarından güç alarak hayata tutunduğu gözlemlenmiştir. Kadınları kendi ailesinin ya da eşinin ailesinin yanına hem ekonomik kaygılar hem de çocuklarıyla rahat edemedikleri için gitmediği görülmektedir. Kadınların yaşamış olduğu zorluklar karşısında dini ritüellere başvurduğu öğrenilmiştir. Sorunları çözüme kavuşturmak için kadınların sıklıkla dua ettiği ve yaratıcıya sığındığı görülmektedir.

“Hep şükrederim abla hep... Rabbime şükürler olsun günümü aratmasın...” (K1, 29 yaş).

Kadınların içinde bulundukları duruma karşı şükreden konumda olduğu daha kötü şartlara düşmekten endişe duydukları ve dua edip ibadet ederek elinde olanlarla yetinmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Bireylerin karşılaştıkları zorluklar karşısında dini/inanç temelli yaklaşımları, sorunu kontrol altına alma ve çözüm üretme amacıyla bir baş etme mekanizması olarak kullandıklarını görülmektedir.

Devlet tarafından ailenin korunmasını ve risk altındaki çocukların aile yanında desteklenmesini amaçlayan Sosyal ve Ekonomik destek hizmeti, eşi cezaevinde olan kadınların hayatlarını derinden etkilemektedir. Aile içinde hükümlülükle birlikte yaşanan derin yoksulluğun çeşitli sosyal yardımlarla aşmaya çalışıldığı görülmektedir. Araştırmaya katılan tüm katılımcıların SED hizmeti yanında Sosyal ve Yardımlaşma vakfı tarafından sağlanan; şartlı eğitim, şartlı sağlık, gıda yardımı, elektrik ve doğalgaz desteği, Aile Destek Yardımı adı altındaki sosyal yardımlardan aktif olarak faydalandığı görülmüştür. Sosyal yardımlar aileyi bir arada tutan ve ilişkileri düzenleyen bir iyileştirme mekanizması olarak görev yapmakta ve yaşanabilir daha büyük sosyal sorunları engelleyerek tampon görevi görmektedir. Eşi cezaevine giren kadınların eşleri cezaevine girmeden önce de de yaşanan yoksulluk nedeniyle sosyal yardımlardan faydalandığı tespit edilmiştir. Eşin cezaevine girmesiyle birlikte “mahkûm aylığı ya da çocuk parası” olarak adlandırılan SED yardımından haberdar olan kadınların bu yardımı almaya başladıktan sonra hayatlarının olumlu yönde etkilendiği görülmektedir. Kamu eliyle yoksulluk içinde bulunan ailelere sağlanan sosyal yardımların yoksulluğun önüne geçmediği ancak yoksulluğun etkisini azalttığı yapılan çalışmada tespit edilmiştir.

“Bura olmasa biz bittik. Bu yardım olmadan önce hiç geçinemiyordum büyük kızımı 1 sene okula veremedim. 7’ye gidecekti 6’ya gidiyor. Sosyale bağlanınca verdim okula yoksa yine veremiyordum. Maaşa bağlanınca çocuklar okula gider oldu yoksa nereden alacam ben isteklerini.” (Gonca,30 yaş).

“Bu para benim desteğim valla hayata tutunma sebebim olmasa Allah göstermesin düşünemiyorum rezil rüsva olurum. Bu para yokken çok dardaydım intihar etmeyi bile düşündüm ama çocuklara kıyamadım, elinde olmayınca çok zor abla çok şükür bu yardımla elimiz para görüyor çocukların istediğini alıyorsun bir ay olmasa bir ay alıyorsun güveniyorsun kendine. Çocuklar bile farklı oluyor anne param yatınca bana dürüm al diyor geçen kız alırım annem dedim aylık yatsın alacam.” (Hilal,27 yaş.)

Yapılan aktarımlardan da anlaşılacağı üzere, kadınlar sunulan hizmete yüksek düzeyde bir bağımlılık geliştirmiştir. Benzer niteliklere sahip gruplarla yürütülen araştırmaların (Saar-Heiman, Lavie-Ajayi ve Krumer-Nevo, 2017; Tamkoç, 2017; Daşlı, 2015; Kesgin, 2013) bulguları da, kurumsal destek alan bireylerde bu hizmetlere yönelik bir bağımlılık kültürünün zamanla oluştuğunu göstermektedir.

Temel ihtiyaçlara ulaşımında zorluk yaşayan bu ailelerin almış oldukları yardımla günlük ihtiyaçlarını daha kolay karşılayabildiği görülmektedir. Sağlanan Sosyal ve Ekonomik Destek yardımının amaç ve hedefi olan çocukların eğitimine devam edebilmesi ve okul ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ilkesine istinaden bu yardım çocukların eğitim sürekliliği açısından önem arz etmektedir. Yapılan benzer çalışmada eşinden ayrı çocuklarıyla yaşayan ve sosyal yardımlarla geçimini sağlayan kadınların temel gereksinimlerini ve çocuklarının okul masraflarını karşılamakta zorlandıkları bulgularına ulaşılmıştır (Buz ve Sevin, 2018; Wu vd., 2020). Alınan sosyal yardım ile birlikte kadınlar kendi kendine yetebilir hale gelmekte ve başkasına muhtaç olma durumundan kurtulmaktadır. Bu durumun kadınları güçlendirdiği ve özgüvenlerini artırdığı görülmektedir.

“Kimseye muhtaç değilim şükür birinin kapısına gitmek zorunda değilim kendi kendime yetebiliyorum.” (K1, 29 yaş).

“Kendi kendime geçiniyorum çok şükür, kimseye muhtaç değilim el açmak zorunda değilim, çocuklar aç yatacak diye korkmuyorum artık kafam rahat.” (Fatma, 49 yaş).

Alınan yardımlar sayesinde kadınların çocuklarıyla daha rahat hayat sürebildikleri bulgularına ulaşılmış olsa da yaşanan hayatların asgari geçim düzeyinin çok altında olduğu ve insanlık onuruna yakışmayan sonuçlara sebebiyet verdiği görülmektedir. Ülke genelinde yaşanan ekonomik kriz nedeniyle alınan paranın değerinin olmaması sadece sosyal yardımlarla geçimini sağlayan bu aileleri daha fazla etkisi altına almaktadır. Edebalı (2020), SED hizmetinden faydalanmakta olan kadınların aldıkları maddi desteğin yeterli olmadığını bu ailelerin diğer sosyal yardım (SYDV ve il, ilçe belediyeleri vb.) kurumlarına da başvurduklarını belirtmiştir.

“Önceden yetiyordu aldığım maaş idare edebiliyordum ama şimdi daha zorlanıyorum markete giremiyoruz bitti artık her şey çok pahalı birini alsan biri kalıyor olmuyor yetmiyor arada mendile çıkıyorum.” (Fatma, 49 yaş.)

Hayat pahalılığı nedeniyle ihtiyaçlarını öncelikli olarak temin etmek zorunda kalan kadınlara sosyal hayatları olup olmadığı sorulmuş, bu soru neticesinde kadınların yaşadıkları mahalle dışında bir hayatlarının olmadığı görülmüştür. Yaşanan yoksulluk ve ötekileştirme nedeniyle bu kadınlar sosyalleşme imkânı bulamamaktadır. Kimlik kaynaklı ötekileştirilen kadınların kendilerini farklı tanımladıkları görülmüştür. Görüşmeler sırasında siz ve biz diye tanımlamalar kullanmaları dikkat çekmektedir. Katılımcı Fatma aşağıdaki bulunan ifadesinde yaşamış olduğu dışlanmayı ve yaşanan eşitsizliği gözler önüne sermektedir.

“Kız biz nereye gidecez? Gitsek ne yapacağımızı bilmeyiz ki kalırız öyle alışmamışız dışarlara... Şurda bilem bizi görünce hortlak görmüş gibi

*bakıyorlar da bir de öyle lokantaya neyim gitsek millet taşlar valla(gülüyor)
biz bilmeyiz öyle hayatları bize reva görmemiş hayat.” (Fatma, 49 yaş).*

Lapeyre (2001) kadınların maruz kaldığı sosyal dışlanmayı bireyin kendini topluma dâhil olma konusunda yetersiz olarak görmesi olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama kadınların iyi olana ve güzele kendisinin ve kendi gibi olanların layık olmadığı düşüncesiyle örtüşmektedir.

*“Ben ne bir yere giderim ne de bir şey alırım... Bizim gibilere layık görülmez
öyle güzel kıyafetler alamayız da almam da ona vereceğime çocukların
ihtiyacını alırım. Şu mahalleden başka yerde bilmem hiç gezmeye gitmedim
gezmek nedir bilmem kâğıt toplamak dışında.” (Elif, 32 yaş).*

Kadınların kendi ihtiyaçlarını öteleyerek çocuklarına öncelik verdiği, kendisi için alacağı bir kıyafet ya da yiyeceği lüks olarak değerlendirdiği ve almadığı görülmektedir. Yapılan bu fedakârlığın mecburi olması yanı sıra cinsiyet rolleri gereği annelik rolünden beslendiği aşîkârdır.

SONUÇ

Bu araştırma, Kayseri’de “Cennet Mahallesi” olarak adlandırılan mahallede yaşayan ve eşi cezaevinde bulunan Roman kadınların yaşadıkları sorunların derinlemesine anlaşılmasına yönelik olarak 19 kadınla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanmaktadır. Eşi cezaevinde olan Roman kadınların yaşamış olduğu zorluklar ve hayatlarında meydana gelen değişimler; katılımcıların sosyodemografik özellikleri, yaşadıkları toplumun yapısı ve destek mekanizmaları üzerinden ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Katılımcıların sosyo demografik özellikleri değerlendirildiğinde; yaşları 23 ile 49 arasında değişen katılımcıların genel olarak eğitim düzeylerinin düşük olduğu, 8 kişinin okuryazar olmadığı çoğunun ise ilkokulu mezunu olduğu ya da okuryazar olduğu tespit edilmiştir. Kolukırık (2006)’ın Tarlabası Çingeneleri üzerine yapmış olduğu çalışmada katılımcılardan okuryazar olmayanların oranı % 25.6’dır. Ortaokul mezunu olanların oranı % 5.6 ve lise mezunu oranı % 1.1’dir. Kadınların eğitime devam edememe nedenleri ekonomik yoksulluk ve ailelerinin bilinçsizliğidir. Görüşmelere katılan kadınların ebeveynlerinin de düşük bir eğitim düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, Roman topluluğunun dezavantajlı toplumsal konumunun yeniden üretilmesine ve yapısal eşitsizliklerin sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Önal Dölek’in (2004) hükümlü aileleri üzerine yürüttüğü araştırmada, hükümlü eşlerinin eğitim düzeylerine ilişkin veriler %40,4’ü ilkokul mezunu, %10,6’sı okuryazar değildir, %21,3’ü ortaokul mezunu ve %19,1’i lise mezunu şeklinde raporlanmıştır. Yine benzer bir çalışma olan Çepni’nin (2016) gerçekleştirdiği araştırmada, eşi cezaevinde bulunan kadın katılımcıların büyük çoğunluğunun ya ilkokul mezunu olduğu ya da hiç okula gitmediği saptanmıştır. Bu doğrultuda, bu

çalışmadaki katılımcıların eğitim düzeylerinin, literatürde yer alan benzer Roman çalışmaları ve hükümlü aileleri üzerine yapılan araştırmalardaki katılımcıların eğitim profilleriyle paralellik arz ettiği ifade edilebilmektedir.

Araştırmada yer alan kadınların büyük bir kısmının erken yaşta evlendiği belirlenmiştir. Bu durum, çalışmanın ortaya koyduğu temel sorunlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Erken yaşta evlilik, Roman toplumu içinde yaygın bir kültürel pratik olarak karşımıza çıkmaktadır. Evliliğin başlangıç dönemlerinde yaşı küçük olması nedeniyle resmi nikâh genellikle yapılmazken, yaş ilerledikçe bu evliliklerin resmileştiği gözlemlenmiştir. Ancak, araştırmaya katılan üç kadının halen resmi nikâhının bulunmadığı tespit edilmiştir. Romanlar üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, Önal Dölek'in (2004) araştırmasında katılımcıların %85,2'sinin resmi nikâhlı, %14,8'inin ise yalnızca imam nikâhıyla evli olduğu, Çepni (2016)'nin çalışmasında katılımcıların tamamının resmi nikahlı olduğu saptanmıştır. Kolukırık (2008), yüksek resmi nikâh oranını Roman toplumunun yerleşik yaşam tarzını benimsemesinin bir göstergesi olarak değerlendirmektedir.

Roman kadınların kimliklerini Roman olarak tanımladıkları ve Çingeneliği farklı tasvir ettikleri görülmüştür. Çingeneliğe olumsuz özellikler atfeden katılımcılar, has çingenelerin Romanca bilmesini ve çifte vatandaşlık taşımalarını kendilerinden ayrılan farklar olarak sunmaktadır. Eren'in (2008) yaptığı çalışmada da Romanlar kendilerini Çingenelerden farklı görmektedir. Roman kimliği Çingene kimliğine oranla daha olumlu özellikleri olan, yerleşik düzene geçmiş ve Çingenelere oranla daha üstün işlere sahip kişiler olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle kadınlar kendilerini Roman olarak görmekte ve Çingene söylemine tepki göstermektedir.

Eşi cezaevine girdikten sonra kadınların yaşamış olduğu en büyük sorun ekonomik yoksulluğun derinleşmesidir. Gündelik hayatta çalışmayan ve toplumsal cinsiyet rolleri gereği ev işleri ve çocuk bakma ile hayatını sürdüren kadınların, eve gelir getiren kişinin kaybının ardından çalışmaya başladığı sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada elde edilen bulgular, eşin cezaevine girmesiyle birlikte kadının çalışma hayatına daha fazla katılım gösterdiğini ortaya koyan Çepni (2016) ve Önal Dölek (2004) çalışmalarının sonuçlarıyla tam olarak örtüşmemektedir. Görüşülen kadınlardan 9'u ev hanımı, 6'sı günlük temizlik işçisi 4'ü ise kâğıt ve hurda toplayıcılığı işi yapmaktadır. Eşi cezaevinde olduğu halde eşinden korktuğu için çalışamayan ve elinde olanla yetinmeye çalışan kadınlar bulunmaktadır. Ataerkil aile yapısı gereği erkeğin onayı olmadan kadının kendi başına karar alması ve uygulaması mümkün görünmemektedir. Kadınlar, toplumsal güvenlik endişeleri ve namus algısının etkisiyle, kâğıt ve hurda toplama faaliyetlerine çocuklarını da yanlarında götürerek yapmaktadır. Temizlik Şirketleri üzerinden temizlik işlerine

giden kadınlar toplumsal damgalar nedeniyle zorlandıklarını, pis, güvensiz ve hırsız olarak nitelendirildiklerini belirtmektedir. Romanlara olan önyargı ve ötekileştirme nedeniyle Roman kadınların düzenli ve sigortalı işlerde istihdam edilmediği sonucuna varılmıştır. Kolukırık (2006)'ın benzer çalışmasında elde edilen bulgular araştırmanın sonuçlarıyla paraleldir. Romanlar genel olarak sosyal güvencesiz gündelik ve mevsimlik işlerde istihdam edilmektedir.

Görüşülen kadınların 12'sinin eşinin uyuşturucu madde kullanımı ve satışı nedeniyle cezaevinde olduğu öğrenilmiş, mahallede bulunan ailelerin %60'a yakının uyuşturucu ile ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir. Mahalle içinde yaygın olan uyuşturucu madde kullanımı ve satışı erkekler için sosyalleşmenin yanında kazanç kapısı olarak görülmektedir. Madde bağımlılığında uyuşturucu maddelerin dışında yeşil reçete ile satılan psikiyatri ilaçlarının da kullanıldığı ve para karşılığı bu ilaçların satışının yapıldığı bilgisi alınmıştır. Uyuşturucu madde aileleri suça bulaşma yönüyle etkisi altına alırken aile içi ilişkileri de doğrudan etkilemektedir. Çalışmada aile içi şiddeti artıran öncelikli etkenin uyuşturucu madde kullanımı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan görüşmelerde erkeğin madde kullanmaya başlamasının ardından yaşanan aile içi kavgaların ve şiddetin dozunun arttığı ifade edilmiştir. Aile içi şiddetin sürekli yaşandığı bu evlerin bazılarında eşin yokluğu rahatlığa dönüşmüş ancak ekonomik kaygıları artırmıştır.

Hükümlülük sürecinin beraberinde getirmiş olduğu temel sorun yaşanan yoksulluğun çözülemez hale gelmesidir. Yaşanan bu zor süreçte katılımcılar çoğunlukla yalnız mücadele vermek zorunda kalmaktadır. Eşi cezaevine girdikten sonra hem anne hem de baba rolünü yerine getirmeye çalışan kadınların maddi ve manevi olarak yıprandığı bu süreçte en zorlandıkları durumun evi geçindirmek ve çocukları yalnız büyütme olduğu tespit edilmiştir. Kadınların bu süreçte aile ve akrabalarından destek göremediği durumlar sıklıkla yaşanmakta ve bu kadınlar çevreleri tarafından yük olarak görülmektedir. 0-6 yaş çocuğa sahip kadınların çocuklarının ihtiyacını karşılayabilmek adına akrabalarından talep ettiği maddi ve manevi destek akraba zorbalığa dönüşmektedir.

Araştırmaya katılan kadınların yaşadığı konutlar genellikle iki oda, bir mutfak, banyo ve tuvaletten oluşmaktadır. Bu konutlar, belediye tarafından inşa edilerek Roman ailelere ücretsiz olarak tahsis edilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen hanelerde, büyük oturma grupları, yemek masası, salon takımı, bulaşık makinesi ve bazalı yatak gibi eşyalarının bulunmadığı gözlemlenmiştir. Aileler genellikle kanepe, yer yatağı ve yer minderleriyle yaşamlarını sürdürmektedir. Ayrıca birçok evde, bir odada üst üste yerleştirilmiş çok sayıda yatak ve yorgan bulunmaktadır. Roman kadınlar geçmişten günümüze taşıdığı kültürel kodların etkisiyle sünger yatağın onlar için değerli olduğunu aktarmıştır. Bu durum, Roman

topluluğunun göçebe hayat sürerken sünger yatakta yatmayı tercih etmesiyle ilişkilendirilmektedir. Ailelerin temel asgari düzeyde eşyaya ve yiyeceğe sahip olduğu ve temel ihtiyaçlarını karşılamada zorluk çektiği tespit edilmiştir. Ailelerin düzenli ve dengeli beslenme alışkanlıklarına sahip olmadıkları, yeterli düzeyde beslenemedikleri gözlemlenmiştir. Düşük gelirli ve yoksullukla mücadele eden hanelerin, daha çok karbonhidrat ağırlıklı gıdalara yöneldiği; buna karşılık sebze, meyve ve protein içeren besin gruplarını daha az tüketebildikleri bilinmektedir (Koşar, 2000). Gerek bu çalışma gerekse literatürde yer alan diğer araştırmalar, dar gelirli ailelerin daha ekonomik olan gıdalara yönelme eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır (Karadağ Çaman ve Çilingiroğlu, 2009). Görüşülen kadınların beslenme alışkanlıklarında özellikle peynir, yumurta, et, tavuk ve balık gibi protein kaynaklarının düzenli tüketimi oldukça sınırlıdır. Bu ailelerde et tüketimi son derece düşük seviyededir. Önal Dölek (2004), yaptığı çalışmada hükümlü ailelerin büyük çoğunluğunun (%72,2) eşleri cezaevine girdikten sonra beslenme, sağlık ve diğer temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığını ortaya koymuştur. Musanoviç'in (2018) araştırması da benzer şekilde, eşleri cezaevine giren kadınların daha da yoksullaştığını ve yaşamlarından memnun olmadıklarını göstermektedir. Eşin hüküm giymesıyla birlikte daha yoksullaşan kadınlar ortaya çıkan cezaevi masraflarıyla ayrı bir zorluk yaşamaktadır. Yaşadıkları yerin dışında bir cezaevine nakledilen hükümlülerin görüşüne ekonomik yetersizlik nedeniyle gidilememektedir. Görüşmelerde cezaevi görüşüne gitme durumunu etkileyen faktörün ulaşım masrafını karşılayamama ve eşe duyulan öfke nedeniyle görmek istememe duyguları belirlemektedir. Cezaevine ulaşım masrafını karşılayamama nedeniyle uzun süre hüküm giyen babanın çocuklarının büyüme sürecine şahit olamadığı tespit edilmiştir. Düzenli olarak görüşe giden kadın ve çocukların aile ilişkilerinin daha iyi olduğu gözlemlenmiştir.

Eşi cezaevine giren kadınların kendi ailelerinde de cezaevi deneyiminin yaygın olduğu gözlemlenmektedir. Kadınların babaları ve erkek kardeşleri benzer suçlardan dolayı cezaevinde bulunmaktadır. Kadınlar, eşlerinin durumunu anlatırken genellikle utanç ya da suçluluk duymamaktadır; bu durum, suçun bireysel bir olgu olduğu ve suça ilişkin bakış açılarını yansıttığı şeklinde değerlendirilebilir.

Eşin hükümlü olması sonrası geride kalan eşlerin yalnızca şok yaşamakla kalmayıp, aynı zamanda derin üzüntü, özlem ve endişe duydukları, buna rağmen yaşamlarına devam etmeye gayret ettikleri gözlemlenmiştir. Küçük yaştaki çocuklara, ebeveynlerinin hükümlülük durumunu açıklamakta güçlük çeken kadınlar, bu gerçeği çoğunlukla gizlemektedir. Yaşça daha büyük çocukların ise ebeveyn kaybının ardından çeşitli psikolojik ve sosyal sorunlarla karşılaştığı belirlenmiştir. Bu çocuklar arasında içine kapanma, depresyon ve sağlık problemleri

yaşayanların olduğu gözlemlenmiştir. Dölek (2004) tarafından yapılan çalışmada, ebeveyni cezaevine giren çocuklarda hırçınlık, alt ıslatma ve sosyal içe kapanma gibi psikolojik sorunların sıkça görüldüğü belirlenmiştir. Çalışmalarda hükümlülük sonrası çocukların yaşamış olduğu problemler paralellik göstermektedir.

Ebeveyn kaybının ardından aile içinde rollerin yeniden tanımlanması, özellikle ekonomik sorumluluğun kadına ya da evdeki erkek çocuğa geçmesi, aile yapısında önemli değişimlere yol açmaktadır. Eşi cezaevinde bulunan kadınlar, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında hem kadınlık hem de erkeklik rollerini eşzamanlı olarak üstlenmek durumunda kalmakta ve bu çoklu rol yükü altında ciddi biçimde zorlanmaktadır. Eşi cezaevinde olan kadınlar, genel kadın nüfusuna kıyasla daha derin bir yoksulluk deneyimlemekteyken; bu grubun içerisinde yer alan Roman kadınlar, hem etnik kimliklerinden hem de eşlerinin hükümlülük durumundan kaynaklı olarak daha yoğun ve çok katmanlı bir yoksullukla karşı karşıya kalmaktadır.

Eşi cezaevine giren kadınların büyük çoğunluğunun, çocuklarıyla birlikte kendi evlerinde yaşamlarını sürdürdükleri, yalnızca iki kadının ailesiyle birlikte yaşadığı tespit edilmiştir. Bu kadınların, ne kendi ailelerine ne de eşlerinin ailelerine dönmeyi tercih etmedikleri gözlemlenmiştir. Kadınların ailelerinin yanına dönmeme nedenleri arasında, ailelerin içinde bulunduğu ekonomik yoksulluk ve kadının sahip olduğu çocuk sayısının fazla olması öne çıkmaktadır. Görüşmeye katılan kadınların %63'ünün üç veya daha fazla çocuğa sahip olduğu belirlenmiştir. Bu durumun temel nedenleri arasında, doğum kontrol yöntemleri hakkında bilgi eksikliği ve bu yöntemlere erişimde yaşanan kısıtlılıklar yer almaktadır. Görüşülen kadınların çocuk sayısına ilişkin bulgular, eş cezaevine girmeden önce zaten yüksek sayıda çocuğa sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, cezaevinde gerçekleştirilen “pembe oda” görüşmeleri ile eşlerin cezaevinden izinli olarak çıktıkları dönemlerde gerçekleşen buluşmaların da bazı durumlarda gebelikle sonuçlandığı anlaşılmıştır.

Ailelerine “yük olmama” düşüncesiyle hareket eden kadınlar, ekonomik nedenlerle kendi evlerinde kalmayı tercih etmektedir. Bu durum, ekonomik koşulların aile içi ilişkiler ve barınma tercihleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Kadınların kendi ailelerinin yanında rahat bir yaşam süremedikleri, eşlerinin yokluğunda özellikle ailedeki erkek bireylerin baskı ve kısıtlamalarına maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Görüşmelerde, kadınların çoğu yaşadıkları ekonomik zorluklarla başa çıkma konusunda ne kendi ailelerinden ne de eşlerinin ailelerinden anlamlı bir yardım gördüklerini belirtmiştir. Bununla birlikte, az sayıda katılımcı ailesinden destek aldığını ifade etmiştir. Kadınlara en çok destek olan kişilerin ise genellikle yakın arkadaşları ve komşuları olduğu anlaşılmıştır. Görüşülen kadınların ortak duygusu ise kendilerini yalnız ve çaresiz hissetmeleridir.

Uzun yıllardır eşi cezaevinde bulunan katılımcıların hem psikolojik hem de fiziksel açıdan büyük ölçüde yıprandığı, birçok kadının eşinin cezaevine girmesinin ardından kronik sağlık sorunları yaşadığı tespit edilmiştir. Kadınların önemli bir kısmı, çocuklarına olan sevgi ve şefkatlerinden güç alarak hayatlarını sürdürmektedir. Çocukların varlığı, kadına moral ve dayanma gücü kazandırması, benzer araştırmaların da ortak bulgusudur. Örneğin, Çepni (2016) ebeveynlerin en büyük destek kaynağının çocukları olduğunu belirtirken, Akgün ve Tezel (2017) ise kadınların yaşadığı psikolojik zorlukları çocuklarından aldıkları destekle aşabildiklerini ortaya koymuştur. Katılımcılar açısından sosyal destek sisteminde sosyal yardımların önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Ailelerin aylık gelirleri, Sosyal Ekonomik Destek (SED) hizmetleri ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) tarafından sağlanan yardımlar da dâhil edildiğinde ortalama 5000-8000 TL arasında değişmektedir. Alınan yardımların, kadınların yoksulluktan çıkmalarına yardımcı olduğu ve onları güçlendirdiği tespit edilmiştir. Çepni (2016) tarafından yapılan çalışmada, devlet tarafından sağlanan nakdi desteklerin katılımcıların büyük bir kısmı için tek gelir kaynağı olduğu ortaya konmuştur. Bu bulgular ışığında, katılımcıların çoğunun istihdama dâhil olmadığı ve devlet desteklerinin dışında aile veya akrabalarından önemli bir yardım almadığı göz önüne alındığında; devletin sunduğu nakdi yardımların, katılımcıların hanelerinde düzenli ve temel gelir kaynağı olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Sosyal ve Ekonomik Destek hizmetinden faydalanmadan önce ailelerin açlık sınırının altında yaşam sürdüğü ve aç kalma, sokakta yaşama gibi insanlık onuruna yakışmayacak durumlarla karşı karşıya kaldığı görülmüştür. Alınan sosyal yardımlar kadınları muhtaçlık durumundan çıkararak kendi kendine yetebilir hale getirmektedir. Sosyal yardımların ekonomik yoksulluk içinde olan aileler üzerindeki etkisi dikkat çekicidir. Alınan yardımlar yiyecek, giyecek ve ev giderlerinin karşılanmasında kolaylık sağlamakta ancak yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adaman, F. ve Burçay, E. (2011). *Promoting the Social Inclusion of the Roma: Turkey, Peer Review in Social Protection and Social Inclusion and Assessment in Social Inclusion*. European Union.
- Akgün, R. ve Tezel, Z. (2017). Sessiz kurbanlar: Eşi cezaevinde olan kadınların psikososyal ve ekonomik durumlarının belirlenmesi-Kırıkkale İli Yahşıhan İlçesi örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54): 786-793.
- Akkan, B. E. Deniz, M. B., ve Ertan, M. (2011). *Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri*. İstanbul: Sosyal Politika Forumu Yayınları.

- Alpman N. (2014), *Başka Dünyanın İnsanları Çingeneler*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Arayıcı, A. (2008). *Avrupa'nın Vatansızları: Çingeneler*. İstanbul: Khalkedon Yayınları.
- Arditti, J. A. Lambert-Shute, J. ve Joest, K. (2003). Saturday morning at the jail: Implications of incarceration for families and children. *Family relations*, 52(3), 195-204.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1): 231-274.
- Bourdieu, P. (2014). *Eril Takakküm* (2. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Buz, S. ve Sevin, M. D. (2018). The profile of social and economic supported families: A retrospective study in Ankara/Sosyal ve ekonomik destek alan ailelerin profili: Ankara'da retrospektif bir çalışma. A. Erbaş (Ed.), *Paradigms & Understanding Social Issues* (1th ed.), (s. 137-153) içinde. London: IJOPEC.
- Cairney, J. Boyle, M. Offord, D. R. ve Racine, Y. (2003). Stress, social support and depression in single and married mothers. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 38: 442-449. <https://doi.org/10.1007/s00127-003-0661-0>.
- Canatan, K. Bilge, Y. ve Çapar, H. (2019). Tek Ebeveynli Aile Bağlamında Yaşayan Annelerin Sosyal ve Psikolojik Problemleri: Küçükçekmece Örneği. *Turkish Studies Social Sciences*, 14(4). 1331-1354.
- Chant, S. (2003). *Female household headship and the feminisation of poverty: Facts, Fictions and forward strategies*. London: London School of Economics, Gender Institute, New Working Paper Series.
- Christensen, E. (2001). Imprisoned parents and their families: What can we do to minimise harmful effects to children?. *Journal of Child Centred Practice*, 84-85.
- Creswell, J.W. (2015). Revisiting mixed methods and advancing scientific practices. in Sharlene Nagy Hesse-Biber, and R. Burke Johnson (eds), *The Oxford Handbook of Multimethod and Mixed Methods Research Inquiry*, Oxford Library of Psychology.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, (Çev. Ed: Bütün, M. ve Demir, S.B.). 5. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çarıklioğlu, Y. (2 Eylül 2017). *Mülakat Ömer Çaha*, Antalya.
- Daşlı, Y. (2015). Sosyal Yardımların Sorunlu Alanı: Muhtalık Tespiti. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39(2), 135-154.

- Deveci, F. (2011). *Ergenlerde karar verme stilleri ile algılanan sosyal destek düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Diktaş, A., Deniz A. Ç. ve Balcıoğlu, M. (2016). Uşak'ta yaşayan Romanların Türk eğitim sistemi içerisinde yaşadıkları problemler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4): 1121-114.
- Dotycheva, M. (2015). Roms et Tsiganes en Europe Meditteraneeen: L'actualite d'une Question. *Confluences Mediterranee*. 93(2), 9-25.
- Edebalı E. F, (2020). *Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalandırılanların yaşam memnuniyeti ve yaşam kalitesi; Sincan örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erbay, E. (2007). *Çocukluklarında küçük sanayi işletmelerinde çalışmış yetişkinlerin bu çalışma sürecini nasıl yorumladıkları ve çocuk işçiliğine bakışları üzerine bir araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eren, E. (2008). *Örgütsel davranış ve psikolojisi*. (11. Basım). İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Falcke, D. Wagner, A. ve Mosmann, C. P. (2008). The relationship between family-of-origin and marital adjustment for couples in Brazil. *Journal of Family Psychotherapy*, 19(2), 170-186. doi: 10.1080 / 08975350801905020.
- Fırat, M. ve İlhan, S. (2019). Çingenelerde yoksulluk ve sosyal dışlanma: Malatya örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 265-277.
- Fundación Secretariado Gitano (2010). Türkiye'de Romanların durumu: Türkiye'de çalışma ve insana yakışır iş koşulları sorunları. *Son Rapor*. Aralık. (Sözleşme Referans No. VC/2009/0365).
- Giray Sözen, F. ve Akdaş Mitrani, A. (2017). *Bekleyen Çocuk: Anne ya da Babası Cezaevinde Olan Çocuklar Üzerine Bir Proje*. İstanbul: TCYOV.
- Goffman, E. 2020. *Damga örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar* (5. Baskı). Çev. Levent Ünsaldı, Şerife Geniş ve Suphi Nejat Ağırnaslı. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Güzel, E. (2017). *Malatya'da kadın yoksulluğu*, (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hall, S. (1995). New Ethnicities. B. Ashcroft, G. Griffiths ve H. Tiffin (Der.), *The Post-Colonial Studies Reader* (1st Edition), (s. 223–227) içinde. London and New York: Routledge.

- Kâhya, O. ve Ekinçi, C. E. (2018). In their own words: School lives of children with an imprisoned parent. *International Journal of Educational Development*, 62: 165-173.
- Karadağ Çaman, Ö. ve Çilingiroğlu, N. (2009). Ekonomik krizler ve sağlığa etkisi. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 28(2), 1-11.
- Karaman, Z. T. (2007), “Siyasi ve İdari Yönüyle Romanlar”. S. Kolukırik (Ed.). *Yeryüzünün Yabancıları: Çingeneler*, (s. 33-43) içinde. İstanbul: Simurg Kitapçılık Yayınları.
- Kesgin, B. (2013). *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım*. İstanbul: Acılım Kitap.
- Klaus, S. ve Marsh, A. (2014). A special challenge for Europe: The inclusion of Roma children in early years education and care. *European Early Childhood Education Research Journal*, 22(3): 336-346.
- Klenke, K. (2016). Qualitative research as method. *Qualitative Research in The Study of Leadership* (pp. 31-55) in. Emerald Group Publishing Limited.
- Kolay Çepni, Ş. (2016). *Eşleri cezaevinde olan kadınların yaşam durumlarının sosyal hizmet bakış açısı ile incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kolukırik, S. (2004). *Aramızdaki yabancı: Çingeneler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kolukırik, S. (2008). Türkiye’de Rom, Dom ve Lom gruplarının görünümü. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 8: 145-153.
- Koptekin, D. (2020). *Biz Romanlar siz Gacolar*. İletişim yayınları.
- Koşar, N. (2000). *Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı (Yoksulluk ve Sosyal Hizmet)*. Şafak Matbaacılık, Ankara.
- Lapeyre, F. (2001). Social justice and global cooperative strategies in transition economies. www.uniovi.es/congresos/2001/RC19/papers/lapeyre_F.pdf s. 2.4. 428
- Loucks, N. (2004). *Prison without bars: needs, support, and good practice for work with prisoners’ families*. Edinburgh: Families Outside.
- Lowenstein, D. H. (1984). Political bribery and the intermediate theory of politics. 32 *Ucla Law Review*, s. 784-851.
- Marsh, A. (2008), Türkiye Çingenelerinin Tarihi Hakkında, *Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*. Derl. Ebru Uzpeder, Savelina Danova-Roussinova, Sevgi Çelik ve Sinan Gökçen. İstanbul: Mart Matbaacılık.
- Muşanoviç, S. (2018). *Eşleri cezaevinde bulunan kadınların yaşadıkları sorunlar ve başa çıkma becerileri: Altındağ sosyal hizmet merkezi örneği*,

- (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Önal Dölek, B. (2004). *Hükümlü ailelerin ekonomik ve psiko-sosyal sorunları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ören, K. (2011). *Sosyal politika*. Ankara: Pelikan Yayınevi.
- Özdemir, B., Göker, M. ve Kayalar, T. (2015). Türkiye’de Adalet Sistemi ve Adli sosyal Hizmet. *Sosyal Hizmet Sempozyumu 20-22 Kasım 2014*, içinde. Ankara: Haberal Eğitim Vakfı.
- Özkan, A. R. (2010). Çingenelerin kökeni ve Türkiye’de Çingeneler. Hasan Suver vd. (Ed.). *Bir Çingene Yolculuğu*, (s. 9-69) içinde. İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı Yayınları.
- Petkovic, B.(2010). *Hate speech and profiling of roma people, hate crimes and hate speech* (1. Baskı). İstanbul: Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Rees, T. (1998). Social exclusion and equal opportunities. *International Planning Studise*, 3(1): 15-35.
- Saar Heiman, Y., Lavie Ajayi, M. ve Krumer Nevo, M. (2017). Poverty- Aware Social Work Practice: Service Users' Perspectives. *Child & Family Social Work*, 22(2), 1054-1063.
- Schneller, D. P. (1975). Prisoners' families: A study of some social and psychological effect of incarceration on the families of negro prisoners. *Criminology*, 12(4), 402-412.
- Smith, R., Grimshaw, R., Romeo, R. ve Knapp, M. (2007). *Poverty and disadvantage among prisoners' families*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Soytürk, S. (2013). *Hükümlü ve tutukluların sosyal hizmet gereksinimlerinin değerlendirilmesi: Karaman M tipi kapalı-açık cezaevi örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şanlıer, S. (2013). *Hukuki düzenlemeler ışığında Osmanlı çingeneleri*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Tamkoc, B. (2017). *SED (Sosyal ve Ekonomik Destek) hizmetinden yararlanan çocukların özelliklerinin incelenmesi ve hizmet sürecinin değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tartanoğlu, Ş. (2011). Sosyal dışlanma: Küreselleşme perspektifinden bir kavramsallaştırma çabası. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 42: 1-13.

- Taylan, H. H., Barış, İ. Genç, Y. (2015). Sakarya’da Romanlara Yönelik Sosyal Mesafe Araştırması. *Uluslararası Roman Sorunları Çalıştayı Bildiri Kitabı*, Kocaeli: 36-42.
- Temiz, H. E. (2008). Dünyada kronik yoksulluk ve önleme stratejileri. *Çalışma ve Toplum*, 2(17), 61-100.
- Topçuoğlu, A. ve Aksan, G. (2014). Türkiye’de yoksullukla mücadele, sosyal yardımlar ve kadınlar. A. Topçuoğlu vd. (Ed.). *Yoksulluk ve Kadın* (s. 129-162) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Uğurlu, Ö. (2013). Dönüşen kentlerde çingene olmak: İzmit örneği. *Mülkiye Dergisi* 37(1): 71- 104.
- Van Manen, M. (2007). Phenomenology of practice. *Phenomenology & Practice*. 1(1), 11-30.
- Vrooman, J. C. ve Hoff, S. J. (2013). The disadvantaged among the Dutch: A survey approach to the multidimensional measurement of social exclusion. *Social Indicators Research*, 113: 1261-1287.
- Wacquant, L. (2013), “İleri Marjinalite Çağında Bölgesel Damgalama”. (Çev. Celalettin Yanık), Ö. Aytaç ve S. İlhan (Ed.), *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, (s. 125-140) içinde. Ankara: Birleşik Yayınları.
- Wu, C.-F., Chang, Y.-L., Rhodes, E., Musaad, S. ve Jung, W. (2020). Work-Hour Trajectories and Associated Socioeconomic Characteristics among Single-Mother Families. *Social Work Research*, 44(1), 47-57.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, N. (2025). *Çırpı Mahallesi'nde Çingene/Roman olmak: Çingeneler/Romanlar üzerine etnografik bir araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi.

Etik: Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı: Araştırma için Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu’nun 25.04.2023 tarih ve 156 sayılı kararı ile etik kurul izni alınmıştır.

Yazarlık Katkı Beyanı: Çalışmanın tüm aşamaları yazarlar tarafından ortak olarak tasarlanmış ve hazırlanmıştır.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı: Çalışmanın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.